

אוניברסיטת
בר-אילן

הפקולטה למשפטים
אוניברסיטת בר אילן

מערך הקליניקות
הפקולטה למשפטים
אוניברסיטת בר-אילן

הקליניקה לסיוע אזרחי על פי המשפט העברי
The Civil Legal Aid Clinic in Jewish Law Tribunals

ממון ודין

פסקי דין של בתי דין לממונות
Law and commerce: Jewish Law Tribunals decisions

זכויות
יוצרים

ממון ודין

פסקי דין של בתי דין לממונות
Law and commerce: Jewish Law Tribunals decisions

זכויות יוצרים

גיליון מספר 6, אלול תשע"ז, ספטמבר 2017

ראשי תיבות:

ס"ק - סעיף קטן	אב"ד - אב בית דין
פד"ר - פסקי דין רבניים	או"ח - אורח חיים
פס"ד/פסה"ד - פסק הדין	בה"ג - בעל הלכות גדולות
צל"ח - ציון לנפש חי (לרב יחזקאל בן יהודה לנדא)	ביה"ד - בית הדין
ריב"ש - רבי יצחק בר ששת	ד"ה - דיבור המתחיל
רי"ד - הרב יוסף דב (סולובייצ'יק)	חומ"מ - חושן משפט
רמ"א - רבי משה בן ישראל איסרליש	חת"ס - חתם סופר
שו"ע - שולחן ערוך	י"ד - יורה דעה
ש"ך - שפתי כהן	מהרש"ל - רבי שלמה בן יחיאל לוריא
	נו"ב - נודע ביהודה
	ס"פ - סוף פרק

תוכן העניינים:

2	זכויות יוצרים על פי ההלכה
8	זכויות יוצרים בספרי קודש
14	פיצוי בגין הפרת זכויות יוצרים
17	זכויות הפצה

אין במובא כאן משום תחליף לייעוץ משפטי
© כל הזכויות שמורות

הקליניקה לסיוע אזרחי על פי המשפט העברי
The Civil Legal Aid Clinic in Jewish Law Tribunals

הפקולטה למשפטים אוניברסיטת בר-אילן

פרסום זה התאפשר הודות לתרומתו הנדיבה של עו"ד יצחק מירון העומד בראש משרד מירון, בן ציון ופריבס, עורכי דין ונוטריונים.

This publication was made possible through the generous support of adv. Itzchak Miron, Head of Miron, Bension & Prywes Advocates & Notaries.

מערכת ממון ודין:

עורכים ראשיים: ד"ר יעקב חבה, הרב אריאל בראלי
עורכת, מנהלת ומפיקה: ד"ר שפרה מישלוב
חברי מערכת: יואב בן שטרית, עידן גולדמן, יואב גלזנר,
אסתר מלכה, שניאור שפירא
עריכה לשונית: רוני בן-חורין ברוק
עיצוב וביצוע גרפי: סטודיו כרמל

כתובת המערכת:

הקליניקה לסיוע אזרחי על פי המשפט העברי,
הפקולטה למשפטים אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן 5290002,
טל': 03-5318105 פקס: 03-7384044

Postal Address: Jewish Law Clinic – Faculty of Law,
Bar-Ilan University, Ramat Gan 5290002, Israel

E-mail: Jewish.law@biu.ac.il

זכויות יוצרים על פי ההלכה

1. הגנה על פטנט

בית הדין הרבני האזורי, ירושלים
ללא שמות הדיינים

העובדות:

התובע, בעל מפעל לייצור תפילין, טוען כי פיתח פטנט ייחודי בדמות תיק המגן על התפילין מפני נזקים, ואף נמצא בתהליך רישום הפטנט אצל רשם הפטנטים. לטענתו מחיר פיתוח הפטנט, הליך רישומו וההוצאות הנלוות עומד על סך 40 אלף ש"ח. לדבריו, מפעלו של הנתבע חיקה את הפטנט שלו על אף שידע כי הוא נרשם אצל רשם הפטנטים, ועל כן הוא תובע כי ייאסר על הנתבע לעשות שימוש בפטנט, וכן שהנתבע ישלם לו על הנזקים שנגרמו לו. הנתבע טוען מנגד כי אין מדובר בפטנט ייחודי, וכי הוא לא עתיד להירשם כפטנט אצל רשם הפטנטים חרף בקשת התובע, מאחר שזהו צירוף שני מוצרים קיימים ואין הדבר עומד בתנאי רישום פטנט. נוסף על כך הוא טוען כי אין מדובר בחיקוי היות שאִלָּה מוצרים שונים שתכליתם זהה, ועל כן יש לדחות את התביעה.

נפסק:

דין היורד לאומנות חברו - בבבא בתרא כא, ע"ב מבואר כי יְשֻנָּה מחלוקת תְּנָאִים בשאלה אם בן מבוי (סמטה) יכול למנוע מחברו בן המבוי שלא יֵרֵד לאומנותו, כלומר שלא יפתח עסק דומה לשלו בסמוך אליו. לדעת תנא קמא לא ניתן למנוע, ולדעת רשב"ג ניתן למנוע. רב הונא פסק כרשב"ג ורב הונא בריה דרב יהושע פסק כתנא קמא. כולם מסכימים שאם בן עיר אחרת רוצה לפתוח עסק בעיר ולרדת לאומנות חברו, בן העיר יכול לעכב בעדו. אם בן מבוי אחר רוצה לפתוח במבוי ישנו ספק לפי רב הונא בריה דרב יהושע אם ניתן לעכב.

נפסק להלכה בשולחן ערוך (חו"מ סי' קנו, ס' ה) כרב הונא בריה דרבי יהושע שבן מבוי אינו יכול לעכב, כלומר למנוע שימוש באומנותו, בעד חברו מאותו המבוי, ואינו יכול למנוע זאת אפילו מבן מבוי אחר (מאותה עיר) מחמת הספק. לעומת זה בן עיר יכול למנוע מבן עיר אחרת לרדת לאומנותו.

חיוב תשלומים - ישנה מחלוקת בין הכנסת הגדולה ובין החתם סופר בעניין השאלה אם בן עיר שירד לאומנותו של בן עיר אחרת חייב לשלם בגין הפסדיו. לדעת הכנסת הגדולה (חו"מ סי' קנו, ס' ה טור אות ט) בן עיר אחרת שירד לאומנותו של בן עיר אינו חייב לשלם את ההפסד שנגרם לו. לדעת החתם סופר (חו"מ סי' עט, בד"ה פסיק השם הרביעי) יש חיוב תשלומים.

דבר המערכת

זכויות יוצרים הינן זכויות משפטיות תולדות העת החדשה, מאז המצאת הדפוס, המיכון, יכולת השינוע ושאר הטכנולוגיות המאפשרות להפיץ רעיונות ולמששם באופן המוני, מהיר ומסחרי. קודם לכן לא הייתה אפשרות מעשית להעתיק יצירה באופן אשר פוגע משמעותית בבעליה, ולפיכך לא גובשו נורמות משפטיות המגינות על זכות זו. גם במקורותיו הקדומים של המשפט העברי אין התייחסות ישירה לזכויות יוצרים. כאשר התעורר הצורך בעת החדשה להתייחס לזכויות אלה ולברר אם יש מקום להגן עליהן במסגרת ההלכה, עמלו פוסקי הדורות האחרונים לעגן את ההגנה עליהן מתוך יצירת הֶקְשָׁרִים ואנלוגיה למקרים דומים שנזכרו בדברי חז"ל, או על בסיס דין המדינה או מנהג המקום המגן על הזכות. מאמרים רבים נכתבו בנושא זה, אולם יתרונה של החוברת שלפניכם הינו בכך שהיא מביאה מקרים שהתרחשו בפועל ואשר נדונו בפני בתי דין הפוסקים על פי ההלכה. המפגש עם יישום המדיניות הלכה למעשה מאפשר השוואה מדוקדקת בין הגישות ההלכתיות השונות והבנת אופן היישום לגבי מגוון רחב של זכויות. הגיליון שלפניכם עוסק בהגנה על פטנטים, עיצוב גרפי, ציור, צילום. הוא מביא כמה פסקי דין העוסקים בהפרת זכויות יוצרים בספרי קודש, שהיא סוגיה שונה מעט מההגנה הכללית על זכויות היוצרים. לסיום דן הגיליון בהיקפה של ההגנה ובגובה הפיצויים שהיא מקנה.

כמו בחמשת הגיליונות שקדמו לו, גם בגיליון זה השתדלנו להביא בפניכם פסקי דין ממגוון רחב ככל האפשר של בתי דין הפוסקים על פי ההלכה כדי שתתרשמו ממדיניות הפסיקה הייחודית לכל בית דין. כבעבר, אנו פונים אליכם ומבקשים שתשלחו אלינו פסקי דין שיש באמתחתכם כדי שנוכל לפרסמם לתועלת ציבור הדיינים, הרבנים, המשפטנים וכל חפצי תורה.

בעומדנו כעת ערב הימים הנוראים, נישא תפילה ל"מלך המשפט" - 'השיבה שופטינו כבראשונה ויועצנו כבתחילה, והסר ממנו יגון ואנחה...! ונברך שתהא השנה הזאת שנת ברכה וישועה לכם, לכיתכם ולכלל ישראל. קריאה מהנה ומועילה!

גדר האיסור לרדת לאומנות חברו בן עיר אחרת, והשלכותיו - בדברות משה להגר"מ פיינשטיין לכבא בתרא סי' כ, הערה ל, מבואר כי יסוד המחלוקת בין רב הונא ורב הונא בריה דרבי יהושע הוא מהו מקור הדין של יורד לאומנות חברו. על פי רב הונא מדובר באיסור מזיק, ולפי רב הונא בריה דרבי יהושע האיסור הוא מצד גזל, מפני שבני העיר הינם בעלים על כל העיר לענין מניעה מאחרים לרדת לאומנותם. לפי הדעה שמדובר באיסור גזל דאורייתא, הרי שלמרות האיסור לא ניתן לחייב בתשלומים אדם שירד לאומנותו של בן העיר, מפני שאותו אדם לא נטל ממון מן העיר אלא רק השתמש במקומו. גם תשלום בדמי שימוש לא ניתן לחייבו, מפני שהבעלות של בן העיר משמעותה אך ורק הזכות למנוע מן עיר אחרת לרדת לאומנותו, ולא מדובר בבעלות של ממש.

לעומת זה לפי החתם סופר (שם) התורה אסרה על האדם לירד לאומנות חברו מדין גזל, ואם לקח הריהו מזיק וחייב בתשלומים מאחר שהכסף שהרוויח האדם אשר ירד לאומנות חברו אמור היה להגיע לחברו אם לא היה יורד לאומנותו.

בן עיר היורד לאומנות חברו בן העיר - פוסקים רבים דוגמת החתם סופר, המאירי, הרמב"ם והחוות יאיר נחלקו בשאלה אם ראוי לכן העיר לירד לאומנות חברו בן העיר. הרמב"ם (הלכות דעות פ"ה, ה"ג) והמגיד משנה סוברים שאין הדבר ראוי ומוגד 'משא ומתן באמונה'. מנגד, החתם סופר (תשובות החת"ס סי' סא) טוען כי הדבר מותר מלכתחילה, מאחר שזה לא נחשב כלל כיורד לאומנות חברו אם עושה זאת בשטח שלו. לדברי החוות יאיר (סי' יב), וכן מובא בשו"ע הרב (הלכות הפקר והשגת גבול, סי' יג) אין איסור לרדת לאומנות בן העיר, אך יש להימנע מכך משום מידת חסידות. לעומת זה כתב המאירי בסוף מסכת מכות: "היורד לאומנות חברו נקרא רשע, הוא שדרשו לא עשה לרעהו רעה שלא ירד לאומנות של חברו". נראה שיש להבין את דבריו בהתאם להבנת החתם סופר (שם) הכותב שכאשר בן העיר יורד לאומנות חברו ובכך גורם לו לסגור את העסק, נקרא רשע. מכאן ניתן להבין כי במקרה שאדם יורד לאומנות חברו והדבר מביא לכך שלא יהיה לחברו פרנסה, יש לאותו אדם חיוב לפנים משורת הדין שלא לירד לאומנות חברו.

כפיית בית דין - הצמח צדק (תשובות צמח צדק, חו"מ סי' כג) פוסק כדעת החוות יאיר, כי כאשר יש לאדם שרוצה לרדת לאומנות חברו פרנסה ממקום אחר, בית הדין כופין אותו בדברים להימנע מכך, לפני שהוא עושה זאת. אבל לאחר שירד אדם לאומנות חברו והרוויח ממון אין כופין אותו לחדול מכך, כל עוד חברו לא הפסיד את פרנסתו, מפני שיש בזה הפסד ממון.

הנאה מפטנט של חברו - 'עמודי אש' (ח"א דף סו, ע"ב) מבהיר כי גנב צריך להשיב את החפץ הנגזל, אך אינו צריך להשיב את מה שהרוויח ונהנה מהגזילה. זאת מפני תקנת השבים (תקנת חכמים שמטרתה להקל על עברייני המעוניין לשוב מדרכו הרעה). אפילו אם היה פְּחָתִי בחפץ אין חיוב לשלם את ערך הפחת ואת ההנאה מהשימוש בחפץ הנגזל. עם זה כאשר לא מדובר בגזילה אלא בהנאה מהוצאות על פטנט של אדם אחר, נפסק

כי יש חובה לשלם משום 'זה נהנה וזה חסר', שהרי השימוש של האדם השני בפטנט מחקר מממנו הפוטנציאלי של האדם הראשון. במקרה שאין מדובר בגזילה לא חלה 'תקנת השבים', ועל כן מחייבים את הנהנה מייצור פטנט של חברו לשלם לו את ההנאה מהוצאותיו על הפטנט.

תוקף בעלות על פטנט - יְשָנָה מחלוקת פוסקים בעניין תוקף הבעלות על הפטנט, עם זה כל הפוסקים מגיעים למסקנה שלפיה יש לאסור על אדם אחר שימוש ביצירה של חברו אך מנימוקים שונים. שו"ת שואל ומשיב ח"א סי' מד סובר כי יש בעלות גמורה לאדם על יצירתו ואסור לאדם אחר לעסוק ביצירה ולהרוויח ממנה ממון, שכן הדבר מהווה גזל גמור. שו"ת בית יצחק יו"ד סי' עה סובר כי אין בעלות על פטנט או חידוש שחידש מחבר, אך יש לאסור שימוש של אדם אחר בפטנט מצד 'דינא דמלכותא דינא' כאשר חוק המדינה אוסר זאת.

זכויות יוצרים בדבר מצווה - לדעת החתם סופר (תשובות ח"ה חו"מ סי' עט), בכל דבר מצווה או דבר שגורם למצווה אסור לרדת לאומנות חברו ולהשיג את גבולו אם ייגרם בכך הפסד לאדם שהשקיע את כספו לצורך המצאת היצירה. אולם אם כבר קיבל את השקעתו חזרה וכעת רוצה להרוויח ממנה, אזי יש לדאוג שיישאר לו רווח מסוים כדי שיהיה כדאי להשקיע בצורכי המצווה, אבל על שאר הרווחים יכול כל אחד לרדת לאומנות חברו ולהשיג את גבול רעהו.

מנהג המקום בהגנה על פטנט - 'דינא דמלכותא' שייך רק בחוץ לארץ ולכן שם ודאי נאסרת העתקת פטנט מכוח חוקי ההגנה על זכויות יוצרים. לעומת זה בארץ ישראל לא חל 'דינא דמלכותא' בפרט בדברים שאינם קשורים במלכות עצמה. לכן האיסור על העתקת פטנט בארץ ישראל חל מכוח מנהג המקום שכן 'רשאין בני העיר להתנות על המידות והשערים ושכר הפועלים ולהסיע על קצתן' (בבא בתרא ח, ע"ב). כיוון שגם בארץ ישראל נהגו והקיפידו שלא יעתיקו יצירה לצורך מסחר, זה מחייב.

סיכום:

המוצר נשוא התביעה אינו מוגדר כפטנט שהמציא התובע אלא כחיבור של שני פטנטים קיימים. לכן אין לאסור על הנתבע את השימוש בו. נוסף על כך מאחר שבית הדין סבור כי התובע החזיר את דמי השקעתו, הרוויח מהמוצר וסביר כי ימשיך להרוויח ממנו בעתיד, אין לאסור על הנתבע את ייצור המוצר ושיווקו מכוח דיני נזיקין. עם זאת ישנו חיוב לפנים משורת הדין האוסר על אדם לרדת לאומנות חברו אם הדבר יוביל לכך שחברו לא יוכל להתפרנס כדי צורכו. מאחר שבית הדין לא יכול לקבוע בוודאות אם התובע לא יוכל להתפרנס כדי צורכו במציאות שבה הנתבע ישווק את המוצר במקביל אליו, הוצעה פשרה לפיה הנתבע יהיה סוכן של התובע במשך שלוש שנים וימכור רק את המוצר שמייצרת החברה של התובע.

ניתן בתאריך כ"ה כסלו תשס"ח, 5 בדצמבר 2007
פורסם בקובץ שורת הדין טז, עמ' רצ-שטו

בנוגע להגנה על זכויות יוצרים, שהחלה לאחר המצאת הדפוס והתעצמה בעידן המידע שבו אנו חיים כיום. הרב עובדיה יוסף (שו"ת יביע אומר ז, חו"מ ט) כתב כי "וכלו לאסור על כל אדם הדפסת החיבורים בלי רשותם... הן מדינא דמלכותא, והן על פי גזירות והסכמת המחברים...". אשר על כן, בית הדין קבע שלחוק זכויות יוצרים יש תוקף הלכתי והוא יהיה הבסיס לדיון במקרה דנן.

אחריות הנתבעת לשימוש שנעשה בעיצוב של התובעת - בית הדין הטיל את האחריות על השימוש בעיצוב על הנתבעת, שכן העתקת העיצוב נעשתה על-ידי רכזת התרבות שהינה עובדת של הנתבעת, עבור הנתבעת, בהוראתה ובזמן העבודה. בית הדין הפנה למאמר מפורט המגדיר שלוש עילות שעליהן ניתן לבסס את ההגנה על זכויות היוצרים לפי ההלכה: א. העתקה אסורה משום גזל (שו"ת שואל ומשיב א א, מד) ב. הנהנה ממעשיו של חברו חייב לשלם לו (שו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא, חו"מ סי' כד)) ג. חוק ותקנה - כאמור בדברי הרב עובדיה יוסף לעיל (ראו בפירוט שו"ת משפטי ארץ ח"א, עמ' 241-243).

טענת תום הלב של הנתבעת - סעיף 58 לחוק זכויות יוצרים קובע כי מפר תמים לא יחויב בפיצויים עקב ההפרה. טענתה של הנתבעת להחלת סעיף זה כיוון שהרכזת לא ידעה שהעיצוב שייך לתובעת לא התקבלה מהנימוקים האלה: 1. המעצבת הורידה את העיצוב מדף פייסבוק של מעצבות ומעשה כזה אינו חוסה תחת חזקת תום הלב, ודאי כאשר הוא נעשה על-ידי מעצבת בקיאה בתחום. 2. העובדה שהרכזת שלחה תחילה לבית הדפוס עיצוב של משפחה מהיישוב בלי לקבל את רשותו של המעצב, מלמדת כי היא התכוונה שלא לכבד זכויות יוצרים.

הפיצוי לתובעת - מטרת החוק הינה לקנוס את המפר ולהקל על הנפגע בכך שנחסך ממנו הצורך להוכיח נזק. סעיף 56 לחוק מעניק לבית המשפט סמכות לפסוק פיצויים בלא הוכחת נזק, בסכום שאינו עולה על 100,000 ש"ח, בהתאם לשיקולים שונים ובהם: **היקף ההפרה -** במקרה דנן מדובר בהיקף קטן; **משך הזמן שבו בוצעה ההפרה -** במקרה דנן ההפרה נמשכה כשנה; **חומרת ההפרה -** נראה שהחומרה הינה בינונית, שכן מצד אחד הנתבעת לא התכוונה לכבד זכויות יוצרים, ומצד אחר אין זה תחום עיסוקה של הנתבעת ולא הוכח כי מדובר בדפוס פעולה קבוע של אי-כיבוד זכויות יוצרים; **הנזק הממשי שנגרם לתובע, להערכת בית הדין -** במקרה דנן הנזק נוגע לאי-תמורה על הזמנת העבודה וכן לפרסום באיכות נמוכה העלול לגרום לתובעת לאיבוד לקוחות פוטנציאליים; **הרווח שצמח לנתבע בשל ההפרה, להערכת בית הדין -** במקרה שלנו, לכל היותר 450 ש"ח; **מאפייני פעילותו של הנתבע -** הנתבעת אינה עוסקת בתחום הקשור במישרין לזכויות יוצרים; **תום ליבו של הנתבע -** כאמור לעיל, נקבע כי הנתבעת לא פעלה בתום לב. לפיכך הכריע בית הדין כי הנתבעת תפצה את התובעת בסכום של 4,500 ש"ח, וכן שתשלם לתובעת 320 ש"ח החזר אגרת בית הדין.

2. שימוש בעיצוב

בית דין ארץ חמדה-גזית, ירושלים

הרב חיים בלוק, אב"ד
הרב שמעון גרבוז, דיין
הרב עדו רכניץ, דיין

העובדות:

הנתבעת הינה אגודה שיתופית (יישוב קהילתי). התובעת הינה מעצבת גרפיקה. בערב קליטה שנערך ביישוב חולקו לכל תושבי מגנטים מעוצבים עם שמות המשפחה. רכזת התרבות של היישוב, אשר טיפלה בהפקת המגנטים והדפסתם, בחרה בעיצוב שנשלח אליה על-ידי מעצבת המתגוררת ביישוב, אשר אותו הורידה לטענתה מקבוצת פייסבוק של מעצבות. על גבי העיצוב היה כיתוב שמה של התובעת בקטן בתחתית, אך רכזת התרבות לא פנתה אליה ולא ביקשה את רשותה לשימוש בו. התובעת התרעמה על השימוש בעיצובה ללא רשות, והניסיונות להגיע לפשרה עם היישוב עלו על שרטון. התובעת טוענת כי מדובר הן בפגיעה כספית בפרנסתה והן בפגיעה בשמה הטוב, בשל כך ששמה מופיע על יצירה מצולמת באיכות יחודה. לכן היא ביקשה מבית הדין להורות על איסוף המגנטים באופן מידי; יידוע כל תושבי היישוב על העבירה שנעשתה; פיצוי כספי בסך 450 ש"ח דמי שימוש בעיצוב; פיצוי כספי בסך 50,000 ש"ח בגין פגיעה בשמו הטוב של העסק; פיצוי כספי בסך 800 ש"ח בגין זמן רב של התעסקות במקרה על חשבון זמן עבודה יקר, וכן החזר הוצאות משפט. הנתבעת טענה כי היא ונציגיה פעלו בתום לב. היא טענה כי נשמה של התובעת על העיצוב לא היה קריא ולכן הרכזת לא שמה לב אליו ולא הייתה מודעת להפרת הזכויות. היא הניחה שהמעצבת ששלחה אליה את העיצוב עיצבה אותו בעצמה. עוד טוענת הנתבעת כי על סמך סעיף 58 לחוק זכויות יוצרים יש לפטור אותה מתשלום, או לחלופין לחייבה בפיצוי בסך 300 ש"ח בלבד, שכן זהו המחיר שאותו הייתה משלמת אילו ידעה שמדובר בעיצוב של התובעת והייתה פונה אליה.

נפסק:

מעמדו ההלכתי של חוק זכויות יוצרים - לגבי תוקפם של חוקי המדינה פוסק הרמ"א (חו"מ שסט, יא) "דלא אמרינן דינא דמלכותא אלא בדבר שיש בו הנאה למלך או שהוא לתקנת בני המדינה". הגנה על זכויות יוצרים היא ודאי בגדר תקנת בני המדינה, ולכן יש לה תוקף הלכתי. זכות זו הוכרה בדברי פוסקים רבים בדורות האחרונים. כך לדוגמה כתב הרב הרצוג כי יש לקבל את חוקי המדינה במקרים שבהם המציאות המסחרית והתעשייתית התחדשה לעומת ימי חז"ל (תחוקה לישראל על פי התורה ב, עמ' 72). זה המצב

חוק זכויות יוצרים נועד לעגן עיקרון מוסרי ומשפטי שההלכה והפוסקים מכירים בו. עילת פטור על יסוד 'מפר תמים' לא חלה במקרה דנן, כיוון שניכר כי הנתבעת עצמה עיניה בכך שהתעלמה משמה של המעצבת אשר היה מוצמד ללוגו, ואף לא ניסתה ליצור איתה קשר למרות החשדות שעלו בה בנוגע לבעלות על היצירה. לפיכך הוטלה על הנתבעת החובה לפצות את התובעת בהתאם לאופי ההפרה לפי שיקול דעת בית הדין על יסוד השיקולים הנזכרים בחוק.

תיק מספר 76001

ניתן בתאריך י"ב תמוז תשע"ו, 18 ביולי 2016

פורסם באתר 'דין תורה':

<http://www.dintora.org/article/531>

3. זכויות יוצרים של ציירת

בית דין ירושלים לדיני ממונות ולכירור יוחסין

הרב אברהם דוב לוי, אב בית הדין

הרב יהושע ווייס, דיין

הרב מרדכי אהרן הייזלר, דיין

העובדות:

התובעת שהינה ציירת התבקשה על ידי הנתבע שהינו סופר סת"ם לאייר מגילת אסתר שכתב במטרה למכרה בשוק היודאיקה. הסכום לתשלום בגין האיור עמד על סך של 1,500 דולרים, במועדי תשלומים שנקבעו בין הצדדים. הנתבע שילם סכום של 600 דולרים בלבד בשלושה תשלומים. לטענת התובעת דובר בין הצדדים שהתשלומים יחולקו לכמה חודשים, ללא קשר למכירת המגילה, אלא שנקבע כי אם תימכר המגילה ישלם לה הנתבע את כל התשלום בבת אחת. הנתבע מכחיש וטוען שסוכם מראש כי ישולמו לה רק שלושה תשלומים של 600 דולרים סך הכול, ואת השאר ישלם לאחר מכירת המגילה, בתנאי שתימכר. כיוון שהמגילה טרם נמכרה מפני שלא נמצאו לה קונים התשלום מתעכב. הוא התחייב שכאשר המגילה תימכר ישלם את יתרת החוב. נוסף על כך הנתבע טען כי הוא רכש את היצירה של התובעת משום שטעה וסבר שזו יצירת יודאיקה, אך כאשר ניסה למכרה נאמר לו על-ידי סוחרים שהיא אינה כזו משום שחסרים בה מוטיבים שונים, יש בה רקעים רבים והיא צוירה בצבעי מים ולא בצבעי שמן. התובעת השיבה כי ביכולתה להביא עדויות מסוחרים מומחים כי יצירתה היא אכן יצירת יודאיקה. עוד טוענת התובעת כי יש לה זכות יוצרים על האיורים במגילה משום שהיא אומנית בעלת ייחוד משל עצמה. לדבריה, התובע הפר את זכות היוצרים שלה כשמכר צילומים מהמגילה לסוחרים וכתב בצידה של המגילה כי כל הזכויות שמורות לו, והיא תובעת תמלוגים

עבור זכויותיה אלה. הנתבע טוען כי כיוון שהתובעת ציירה על קלף שלו והוא שילם לה את שכרה, דינה כשכירה שלו והזכויות על היצירה הינן שלו. התובעת משיבה שלפי הנוהג בשוק היודאיקה והאומנות זכויות היוצרים במקרה זה שייכות לה גם אם מכרה את יצירתה הפיזית לאחר. זאת בהסתמך על ס' 4א(4) לפקודת זכויות היוצרים. לטענת הנתבע נוהג זה בשוק האומנות חל רק כאשר האומן חותם את שמו על הציור, אך במקרה זה התובעת לא חתמה את שמה על הציורים. התובעת משיבה כי לא חתמה את שמה על ציורים אלה בטעות, ומכל מקום זכויותיה שמורות לה למרות זאת.

נפסק:

אומן המצייר על קלף - ישנה מחלוקת בין הפוסקים אם 'אומן קונה בשבח כלי', דהיינו אם אומן אשר קיבל חומר כדי שייצור ממנו כלי הופך לבעל קניין בכלי בשל כך שהשביח אותו, או שמא הבעלות בכלי שייכת לבעל החומר. כך, לדעת הרמב"ם (שכירות י, ד ובראב"ד שם) והשו"ע (חו"מ שו, ב) אין אומן קונה בשבח כלי, ואילו לדעת הבה"ג (דף צ), ר"י ור"ת (מובא ברא"ש), קידושין ב), אומן קונה בשבח כלי. כמו כן אף לדברי הטוענים שאומן קונה בשבח כלי ישנה מחלוקת אם מדובר בקניין ממש, בו האומן אכן קונה את גוף הכלי (ר' למשל רש"י קידושין מח, ע"ב ובבא מציעא קיב, ע"א), או שמא מדובר רק ב'שעבוד' שיש לו עליו בשיעור השבח שהשביח (כך, לדברי נתיבות המשפט ש"י, ד) דעת הרשב"א (בבא קמא צח, ע"ב) היא שקניין האומן בכלי אינו קניין ממש, אלא שעבוד עליו כמו שיש לבעל-חוב במשכון. כן נראה שזו דעת הרמב"ן (מלחמות, שבועות פ"ו). כמו כן אף בקרב הסוברים כי יש לאומן קניין ממשי בגוף הכלי ישנן דעות שונות באשר להיקף הקניין: יש הסוברים כי הקניין הוא אך ורק כנגד השיעור שהשביח החומר שניתן לאומן (רש"י, קידושין מח, ע"ב ובבא מציעא קיב, ע"א), יש הסוברים כי האומן קונה בכלי כשיעור שרכו ולא כשיעור השבח שהשביח (חידושי הראב"ד, בבא קמא צח, ע"ב) ויש הסוברים כי האומן קונה את הכלי בשלמותו, בשל יצירתו למעשה כלי 'חדש' (קצות החושן שו, ד).

במקרה הנדון התובעת ציירה בסממנים (בצבעים) שלה על-גבי הקלף של הנתבע, ומאחר שישנו ספק בדיון אם אומן קונה בשבח כלי, ואף אם רוכש, אם קונה גוף הכלי או שבעל שעבוד גרידא בו, וכן הנתבע הוא המחזיק בכלי (הקלף), התובעת אינה יכולה להוציאו ממנו.

זכויות יוצרים בהלכה - ר' שמעון שקופ (חידושים, גיטין ו) כותב כי דבר חדש שהומצא שייך לממציאו. מקור נוסף ניתן להביא מדברי חכמים בגמרא (בבא קמא מט, ע"ב), כי כאשר אדם חפר בור בעומק תשעה טפחים (אשר בגינו ניתן לחייב רק בנזיקין), ובא שני והשלימו לעשרה (וניתן כעת לחייב בגינו אף במיתה) ונפלה בו בהמה - לדעת חכמים השני חייב הן בנזקי הבהמה הן במיתתה. על כך מבאר הרב ברוך יצחק לוי (פס"ד ירושלים ג, עמ' נג ו-ז, עמ' קמח) כי הדבר נובע מכך שבחפירת השני את הבור והפיכתו לבר-המתה הוא יצר למעשה דבר חדש - בור המסוגל להמית, ולפיכך הפך לבעלי

פוסקים האם 'אומן קונה בשבח הכלי', אך בשל הפסק לא ניתן להוציא את היצירה מידי הנתבע המוחזק בה. התובע לא יכול לחזור בו מהעסקה בטענת מקח טעות, כיוון שלא בדק את איכות היצירה בזמן המכר, ובכך נחשב כאילו מחל על הבעיות העשויות להתגלות בה. על הנתבע לשלם מיידית לתובעת שליש מהסכום הנותר לתשלום, ואת היתרה בשני תשלומים חודשיים נוספים, וזאת במקום חיוב הצדדים להישבע על טענותיהם בנוגע למועד התשלום המוסכם.

תיק מספר - 1227סח
פורסם באתר 'דעת':
<http://www.daat.ac.il/daat/vl/pdrjerdI/pdrjerdI224.pdf>

4. שימוש בסקיצה

בית דין ארץ חמדה-גזית, שדרות

הרב אריאל בראלי, אב"ד
הרב דרור טוויל, דיין
הרב שלמה בן יאיר, דיין

העובדות:

התובע הינו אומן אשר הוזמן על ידי הנתבעת, 'קרן לפיתוח', לִבְנוֹת דגם אומנותי של מִתְקָן שעשועים לילדים. לצורך פרויקט זה הקצתה הקרן סכום של 80,000 ש"ח. האומן תכנן והציע כמה הצעות, נבחר דגם מסוים, והתובע החל לעבוד על בנייתו ואף יצר קשר עם מהנדס של מכון התקנים. לאחר זמן נערך כנס מכובד עם תורם אשר לו הוצג תכנון הגן, ומאז נותק הקשר עם התובע ללא הסבר. לאחר כחצי שנה הודיעה הנתבעת כי היא חוזרת בה מהתכנון המקורי ובמקום גן אומנותי יוצבו במקום מתקנים ספורטיביים. התובע דרש חזרה את הסקיצות שלו, ולאחר שלושה חודשים הן הוחזרו אליו. הוא תבע מהנתבעת את שכרו עבור תכנון הסקיצה בסך של 5,000 ש"ח, והתחייבות כי לא יעשה שימוש בסקיצות בעתיד. הנתבעת מצידה טענה כי ביטול התוכנית לא היה תלוי בה, וכי השכר שנתבע על-ידי האומן גבוה בהתחשב בכך שלא נחתם חוזה בין הצדדים, ובכך שאין התחייבות ברורה לתשלום שכר מלא. עוד טענה הנתבעת כי אם תחויב בתשלום עבור הסקיצות היא תהיה זכאית לעשות בהן שימוש בעתיד.

נפסק:

תביעת השכר - הרושם שנוצר בפני בית הדין הוא כי היחסים שבין הקרן לבין האומן הם יחסי עבודה לכל דבר אף שלא נחתם חוזה מסודר, בייחוד לאור דברי הש"ך (חו"מ סי' שלג, ס"ק יד) על פיו קבלן קונה את כל שכרו על-ידי שמתחיל

הכור. כך בהתאם, בעניין זכות יוצרים, יצירת דבר חדש על-ידי אדם גוררת ממילא את בעלותו על המצאה זו.

בעלות על המצאתו של שכיר - הגמרא (בבא מציעא י' ע"א) קובעת כי "יד פועל כיד בעל הבית". דהיינו, מציאותו ומעשיו של אדם בהיותו שכיר של בעל הבית, שייכים לבעל הבית. זאת בשל כך שהשכיר הקנה לבעל הבית את גופו ואבריו לזמן עבודתו. לאור כך, בשל דברי ר' שמעון שקופ (חיידשים לגיטין ו) כי כאשר אדם ממציא דבר הוא הופך לבעליו, הרי שכאשר המציא אדם דבר בעת היותו שכיר של בעל הבית, ההמצאה הופכת לרכושו של בעל הבית בשל הקניית גוף השכיר - ממציא ההמצאה - לבעל הבית, בעת המצאת הדבר (ר' פס"ד ירושלים ט, רנה, על פי חיידושי ר' שמעון שקופ לגיטין ד).

הנתבע יכול לטעון כי התובעת הייתה שכירה שלו לצורך יצירת האומנות, ולאור כך הוא זכה ביצירה בשעת עשייתה. כעין זה נכתב בדברי המסכימים להוצאת הרמב"ם במהדורת 'פרנקל', כי הזכויות שמורות לר"ש פרנקל, אף שהוא עצמו היה רק המעביד, ואילו היצירות היו של תלמידי חכמים ששכרו למטרה זו. לדעת בית הדין, אף במקום בו יוצר מכל את יצירתו והבעלות החומרית על היצירה עברה לקונה, אין ליוצר עוד בעלות על היצירה, אלא אם שייך לעצמו את הזכויות במפורש (זאת בניגוד לקבוע בפקודת זכות היוצרים, כי זכות היוצר ביצירתו אינה תלויה בזכותו החומרית ביצירה).

המודה בחוב וכופר במועד התשלום - יִשְׁנֶה מחלוקת בין הצדדים בנוגע למועדי התשלום על היצירה. האם דין המודה בחוב וכופר במועד התשלום הוא כמודה במקצת החייב בשבועה? בית הדין אינו מכריע בדבר במישור העקרוני, ומביא דעות שונות בסוגיה (כגון הרמב"ם, מלווה ולווה יג, טו, וכן השו"ע חו"מ עג, ב, הפוסק כי כאשר לווה מודה בחוב וכופר במועד התשלום, עליו להישבע שבועת 'היסת'). הוא קובע כי מדין פשרה, הִלְפָה השבועה (לדעת המחייבים אותה), יש לחייב את הנתבע לפרוע באופן מיידית שליש מהחוב הנותר, ואת היתר הוא יפרע בשני תשלומים חודשיים נוספים.

מקח טעות - הקונה טוען כי סבר בטעות שקנה יצירת יודאיקה והתברר לו שלא כך. כאשר מוכר אדם דבר וְלֹאֲחֵר המכירה מצא הרוכש כי מדובר בדבר ממין אחר, המכירה היא 'מקח טעות' (ריטב"א, בעקבות דברי המשנה בבבא בתרא פג, ב). אולם הסמ"ע (רלב, י) פוסק כי אם הרוכש היה יכול לבדוק את טיב המוצר בשעת המכר ולא עשה זאת, הוא נחשב כאילו מחל על הבעיות העשויות להתגלות, ולא יכול לחזור בו.

במקרה הנדון, מאחר שהתגלה לנתבע כי המוצר שרכש אינו 'יצירת יודאיקה', מדובר ב'מקח טעות'. עם זה מאחר שיכול היה לברר זאת מיד ולא עשה זאת, אין הוא יכול לחזור בו בטענה זו.

סיכום:

כיוון שהתובעת הייתה שכירה של הנתבע, יצירתה נחשבת כרכושו, ואין לה זכויות יוצרים עליה. אמנם יִשְׁנֶה מחלוקת בין

5. שימוש בשם מסחרי

בית הדין הרבני האזורי, תל אביב

הרב אברהם שרמן, דיין

העובדות:

התובע מנהל מסעדה בניו יורק אשר שמה מוגן בזכויות יוצרים במדינת ניו יורק. כמה שנים לאחר הקמתה הקימו הנתבעים מסעדה בעלת שם זהה בתל אביב. התובע טוען כי פתיחת המסעדה מהווה פגיעה ברכושו המסחרי, והמשך השימוש בשם עלול ליצור בלבול אצל הלקוחות אשר חושבים כי מדובר בעסק משותף. כמו כן אם לא ישמרו בעלי המסעדה התל-אביבית על רמת המזון הנדרשת ייפגע שמו באופן קשה ביותר. על כן הוא דורש תגמולים על השימוש בשמו עד עתה, ואיסור על שימוש בשם בעתיד. אם יסרבו הנתבעים לעשות זאת, לטענת התובע יש להסיר למסעדה את תעודת הכשרות, זאת משום שבעל המסעדה הינו גזלן.

הנתבעים, בעלי המסעדה, טוענים כי כאשר בחרו את השם למסעדתם לא היוותה מסעדתו של התובע שום השראה לשם הנבחר, והם כלל לא הכירו מסעדה זו. יתר על כן, רישום שמה של המסעדה במדינת ניו יורק בלבד מקנה לתובע הגנה בשטח מדינה זו בלבד, ומעיד כי התובע ויתר על זכויות השם בשאר מדינות העולם.

נפסק:

זכויות יוצרים - ר' שמעון שקופ (חידושי ר' שמעון הכהן, בבא קמא סי' א) קובע כי מקובל בדיני ישראל ובדיני העולם כי המביא דבר חדש לעולם הוא הבעלים עליו. עמדה דומה מביע הנודע ביהודה (חו"מ, סי' כד מהדורה תנינא) בעניין מחבר ספר שביקש להדפיסו בבית דפוס, אם בעל בית הדפוס יכול להשתמש שנית בלוחות הדפוס ללא תשלום למחבר הספר, אשר בשבילו נעשתה העבודה בראשונה. הנודע ביהודה רואה את מחבר הספר כבעלים על יצירת סידור האותיות להדפסה, ולכן על בעל בית הדפוס לשלם למחבר הספר אם ברצונו להשתמש בלוחות מחדש, גם אם מדובר בטקסט שאינו מקורי של המזמין. כלומר הנודע ביהודה קובע כי למזמין זכות יוצרים על העבודה שנעשתה, אף אם הוא אינו הבעלים של האותיות עצמן.

זכות היוצרים מבוססת על שני חלקים: א. הזכות למנוע מאחרים לעשות שימוש בהמצאה או ביצירה ללא רשות היוצר. ב. הזכות לקבל תשלום ממי שהפיק הנאה או תועלת מהיצירה, במסגרת התנאים בהם חייב אדם לשלם לחבירו בעבור הנאתו. כן מובא בשו"ת שואל ומשיב (ח"א תשובה מד), אשר עושה השוואה מפורשת בין יצירה

במלאכה. כאשר לא סוכם מראש על גובה השכר הולכים לפי המקובל באותו תחום (חו"מ סי' שלא, פתחי חושן שכירות פ"ח הערה י, "הכל כמנהג המדינה"). בית הדין מכיר בכך שיייתכן כי למנהל הקרן היה ברור שכל תכנית ניתנת לשינוי, ולכן הוא חשב שהאומן רק נותן הצעה ואין זה מחייב. הדבר גם מתאים לאופי העבודה של הקרן בפרויקטים אחרים המאופיינים בדינמיות ויצירתיות ובשינויים עד הרגע האחרון. אולם השפך לאומן היה שהוא כבר עובד עבורם, ולא נאמרו דברים שיכלו לגרום לו להיות מסופק בכך. אף אם מנהל הקרן אכן חשב כך, הדברים הם בגדר דברים שבלב, שאינם דברים. על כן, בית הדין פסק כי הקרן מחויבת לשלם לאומן שכר על תכנון הסקיצה.

בעלות על הסקיצות - זכויות יוצרים - בית הדין מכיר בבעלות של האומן על הסקיצות מכוח חוק זכויות יוצרים על פיו חל איסור שימוש עסקי ביצירה של אומן. התוקף ההלכתי של חוק זה הוא לכל הפחות מצד דינא דמלכותא, כפי שנכתב בשו"ת בית יצחק חו"מ סי' פ: "השגתי מכתבו ורואה אנוכי מכותלי מכתבו שהדין ברור בעיניו שבידו לאסור על כל העולם להדפיס הספרים שכבר נדפסו על ידו ונמכרו, ולפי השקפה ראשונה יש הרבה דברים בענין זה, הגם שראיתי בספרו של הרב הגאון מלובב בשואל ומשיב (מהדורה קמא ח"א, סי' נד) שהדבר פשוט בעיניו שהתורה של המחבר הוא ואין רשות לשום אדם להדפיס גם בלי הסכמות וחרמות, אבל אני כתבתי בספרי ליו"ד (ח"ב, סי' עה) דלא כן הוא, דכיון שנתן ללמוד או מכר ספרו ודאי בעין יפה נתן ומכר. אמנם, כתבתי שם דמצד דינא דמלכותא אסור להדפיס".

עוד מוסיף בית הדין כי היה לכאורה מקום לטעון שחייב השכר שהוטל על הקרן מִקְנָה לה את הבעלות על הסקיצות מאחר שהן נעשו בשליחותה ועבורה, וממילא לאחר התשלום הן שייכות לה. עם זה על פי מנהג המדינה בפרויקטים מעין אלה השכר אינו כולל את הבעלות על הסקיצות. רק כאשר התכנון יוצא אל הפועל, אזי הבעלות עוברת לידי המזמין והוא משלם על הסקיצה תוספת של אחוזים מסוימים מעלות הפרויקט. אך אם התוכנית לא יוצאת אל הפועל, הסקיצה של האומן, על אף שהוא זכאי לתשלום על מה שעשה. קביעה זו באה להגן על האומנים מפני שימוש ציני בסקיצות שלהם.

סיכום:

בין הצדדים התקיימו יחסי עבודה, ולכן בית הדין חייב את הנתבעת לשלם לתובע שכר על עבודתו בסך 5,000 ש"ח כפי שסוכם. אמנם חייב השכר מקנה לכאורה בעלות של הנתבעת על היצירה, אך בית הדין מקבל את דין המדינה בעניין זה, המאפשר לאומנים לעכב אצלם את יצירותיהם במקרה שהתכנון לא יצא אל הפועל, זאת לצורך הגנה על זכויותיהם.

ניתן בתאריך כ"ה כסלו תשס"ח, 5 בדצמבר 2007
פורסם באתר 'שיבה':

<http://www.yeshiva.org.il/Psakim/File/167>

זכויות יוצרים בספרי קודש

6. זכויות יוצרים בההדרת ספר ישן

בית דין ירושלים לדיני ממונות ולבירור יוחסין

הרב אברהם דוב לוי, אב"ד
 הרב מרדכי אייכלר, דיין
 הרב דוד יהושע קניג, דיין
 הרב נפתלי צבי מרמורשטיין, דיין (לא ישב בהרכב בית הדין,
 אך הוסיף הערותיו על הפסק)

העובדות:

התובע טוען כי הנתבע הפר את זכויות היוצרים שלו בההדרת ספר ישן. התובע הוציא את הספר לאחר עבודה מאומצת שכללה תיקון מהדורותיו הראשונות, חלוקה פנימית מחודשת, פענוח ראשי-תיבות, מראי מקומות ועשיית מפתח והקדמה. לטענתו, הנתבע הוציא גם הוא לאחרונה את אותו הספר תוך שימוש בעבודתו. לדבריו יש לו רְאיוֹת רבות כי הנתבע השתמש במהדורה שלו (שיבושים שהיו במהדורת התובע הופיעו אף במהדורת הנתבע, הועתקו קטעים מתוך הקדמת הספר ועוד). הוא מבקש לאסור על הנתבע את מכירת המהדורה שלו, משום שבכך הוא גורם לתובע להפסיד את רווחי המהדורה שהוציא. התובע מצייין כי הוא נין ונכד למחבר, ולכן יש לו זכות להוציא את הספר ולהדירו.

הנתבע טוען שמהדורתו ייחודית בכך שהיא מנוקדת. לדבריו, הוא השקיע ממון רב בהעסקת עובדים בהגהה, פענוח ועשיית מפתח לספר, ומכחיש שהעתיק ממהדורת התובע, אם כי מודה שהספר היה לפניו בעת עבודתו. באשר לטענה כי בעקבות מהדורתו לא יִקְנֶה את מהדורת התובע, הוא גורס כי כל קונה יבחר מה שטוב עבורו.

נפסק:

הרב אברהם דוב לוי:

דין זכות יוצרים - ר' שמעון שקופ (חידושים לגיטין ד) קובע כי הממציא דבר הופך לבעליו. בפס"ד ירושלים (ג, נג) נכתב כי הסיבה שבגינה לדעת חלק מהתנאים (בבא קמא מט, ע"ב) אדם חייב על בור שְׁפָּרָה ברשות הרבים היא משום שבכרייתו יצר למעשה דבר חדש, ועל כן הוא נחשב כבעליו ואחראי לנזקיו. כמו כן כאשר אדם חפר בור בעומק תשעה טפחים (אשר בגינו ניתן לחייב רק בנזיקין) ובא אחר והשלימו לעשרה (וניתן לחייב בגינו אף במיתה) ונפלה בו בהמה - לדעת חכמים השני חייב הן בנזקי הבהמה הן במיתתה. לאור דברי התוספות (שם), עולה כי דעת חכמים נובעת

תורנית ובין יצירה רגילה, וקובע כי גם ביצירה תורנית יש ליוצר היצירה זכות למנוע שימוש מאחרים. יש לציין כי בעל הבית יצחק (יו"ד ה, סי' ע"ה) חולק על כך וקובע כי אין לעשות מסחר בשום צורה שהיא בדברי תורה, אך יש לראות דעה זו כדעה יחידה.

הדר בחצר חברו שלא מדעתו - על היסודות הללו עומד גם דברי מלכיאל (ח"ג, סי' קנז), אשר לומד מסוגיית הגמרא בעניין ה'הדר בחצר חברו' (בבא קמא כ, ע"ב), כי אסור לעשות שימוש ברכוש חברו ללא רשותו גם כאשר החבר אינו נפגע כלכלית מהשימוש. הגמרא קובעת כי אין לכוף את בעל החצר לאפשר את המשך מגורי הפולש, וקל וחומר כאשר בעל החצר נפגע כלכלית מפלישתו של החבר. הדברי מלכיאל עונה בכך לשאלה אם בעל רישיון לתרופה יכול למנוע מחברו אשר השיג את המרשם לייצר את אותה התרופה, וקובע שאסור לעשות זאת ויש לפצות את בעל התרופה המקורי על הייצור המתחרה.

קשר מובהק בין היוצר ליצירה - מדיוק בדבריו של השואל ומשיב לעיל נראה כי החלק המרכזי בהגנה על זכויות היוצרים במקרה של יצירה רוחנית הוא ההכרה של כלל הציבור בקשר בין היוצר לבין היצירה, ובלשונו של השואל ומשיב: "ספר חדש שמדפיס מחבר זכה שדבריו מתקבלים על פני תבל פשיטא שיש לו בזה זכות לעולם". אולם כאשר אין הדבר כך, והציבור לא יודע לזהות את היצירה עם יוצרה, או לחלופין דבר היצירה עדיין לא פורסם, משמעות הדבר כי אין בה כל קניין. במקרה דומה שבו איבד בעל בית דפוס עותק כתב יד של ספר חידושי תורה, פסק הגר"ש אלישיב כי כיוון שאין לספר כל ערך מסחרי שכן הוא טרם פורסם והציבור אינו מכיר, לא מוטלת על בעל בית הדפוס החובה לפצות את המחבר.

בענייננו, בעל המסעדה בניו יורק לא יכול להוכיח כי יש הקושרים בין שתי המסעדות, וודאי שאינו יכול להוכיח כי הוא ניזוק בשל שם המסעדה הזוהר בתל אביב. לכן אין הוא יכול למחות על השימוש בשמה של המסעדה.

סיכום:

המביא דבר חדש לעולם הוא בעליו ויש לו זכות בלעדית על השימוש והרווח ממנו. הזכות למנוע שימוש נלמדת בין השאר מדין הגמרא בעניין ה'הדר בחצר חברו' ללא רשותו. יצירה רוחנית תזכה להגנה רק כאשר נודע שמה בעולם. כל עוד היא לא פורסמה אין לה משמעות מסחרית ואין לה ערך כלכלי, ולכן היא לא תוגדר כיצירה מוגנת. שימוש בשם המסעדה אינו כרוך בנזק ממשי למסעדה בניו יורק, ולכן אין למנוע מהמסעדה הישראלית להשתמש בשם זה.

פורסם בשורת הדין ב, עמ' שיד-שכב

מכך שהשני חידש דבר שלא היה בעולם - אפשרות הבור להמית, והפך ממילא לבעליו ולבעל אחריות כלפיו (וכן נפסק בשו"ע חו"מ ת"ו, בהגהות הרמ"א). בפס"ד ירושלים (ז, קמח) נפסק כי תוכנית עבודה של אדריכל שייכת לו, ועל המשתמש בה לשלם לו משום שלאור דברי הגמרא שהובאו לעיל אדם הופך להיות בעליו של כל דבר שהוא מחידש (כך עולה גם מהסכמת הרי"ד סולובייצ'ק על הדפסת חידושי הצ"ח למסכתות שבת ועירובין). עוד נפסק שם כי מקום בו המציא אדם המצאה חדשה העומדת על גב המצאת אחר ואינה טפלה לה, שני הממציאים נחשבים כשותפים בהמצאה החדשה.

במקרה דן התביעה נסובה על שימוש הנתבע במראי מקומות ומפתחות של התובע תוך הוספת מספר חידושים עליהם. לאור הדברים הנזכרים יש לבדוק אם חידוש הנתבע עומד בפני עצמו, ואזי השניים נחשבים כשותפים במהדורת הנתבע, או שמא חידושי הנתבע טפלים לעבודת התובע, ולמעשה עבודת הנתבע שייכת לתובע. מכל מקום יש לדחות את התביעה לאסור את מכירת מהדורת הנתבע משום שאין מדובר בגניבת ספר של התובע, אלא רק בהוספת חידושים לחידושי.

באשר למראי המקומות נכתב בשו"ת שמן ששון כי כאשר ספרים מודפסים כל הרוצה לראות וללמוד מספר מסוים יכול לעשות זאת. ממילא כאשר אומר פלוני לאלמוני היכן כתוב דבר מסוים אין הוא צריך להזכיר את פלוני בעת שימוש בדבר זה, ולא חל דין גדול שיאמר דבר בשם אומר'. כל שכן בימינו, בהם ניתן למצוא מקורות בקלות באמצעות מחשב, אין מוטלת על האדם חובה להזכיר את מי שהפנה אותו למקור מסוים, וכך אף באשר לשימוש במראי מקומות.

קרבת משפחה למחבר הספר - יש לבחון אם לנין ונכד של מחבר ספר אשר השקיע בהדורתו עומדת זכות קדימה להוציא את הספר על-פני קרובים אחרים של המחבר או רחוקים. בהסכמת בעל הנחל יצחק על חידושי הצ"ח למסכתות שבת ועירובין, הוא קובע כי אף הנכדים של מחבר הספר אינם רשאים להשיג את גבול המדפיס אשר עמל רבות בהדפסתו. עם זה ייתכן שיש להבחין בין המקרה בו דן בעל הנחל יצחק, נָשָׂם מדובר במדפיס אשר טרח בהדפסת כתב-יד, ובין המקרה שלנו, בו מדובר בההדרת ספר אשר כבר נדפס בעבר.

נהנה מעבודת חברו - על הנתבע לשלם לתובע כמי שנהנה מחסונו, משום שבשל כך שהוציא את הספר במהדורה משלו הראשון ימכור פחות ספרים, וממילא יכסה רק חלק מההוצאות שהוציא לשם כך, אותן שקלל מלכתחילה במחיר הספר.

הרב מרדכי אייכלר:

זכויות יוצרים בהלכה - המהרש"ל (בבא קמא פ"ח, ס' ס) קובע לאור דין 'סיטומתא' (בבא מציעא עד, ע"א), כי מקום בו השתרש מנהג שיש בדבר מסוים משום קניין, אף אם במישור העקרוני-הלכתי הקניין אינו תקף, המנהג הופכו

לבר-קניין. לאור קביעתו זו פוסק המהרש"ל כי מקום בו ראובן ביקש משמעון שימול את בנו וקדמו לוי ומלו, הרי שאם השתרש מנהג כי המעניק מצווה לחברו אינו חוזר בו - לשמעון קניין במצווה, ועל לוי לפצותו (בניגוד לדברי ר"ת המובאים ברא"ש, חולין פ"ו, ח כי אין צריך לפצותו. זאת, לדברי המהרש"ל משום שלא השתרש מנהג שלא לחזור בו מהענקת מצווה). גדולי הפוסקים (רע"א, קלד; חת"ס, חו"מ סו; נתיבות המשפט, רא א ועוד) הסכימו לדברי המהרש"ל כי מדין 'סיטומתא' ניתן להקנות דבר שמצד הדין אינו בר-קניין אם המנהג הוא להעניק לו תוקף קנייני (אם כי הם חולקים בשאלה אם הדין תקף בדבר שלא בא לעולם).

יש להשליך את דברי המהרש"ל לתחום זכויות היוצרים - מאחר שקיים מנהג אוניברסלי כי הממציא דבר מסוים הוא בעל קניין בדבר, אף במישור ההלכתי יש בו קניין למרות שאינו דבר 'ממשי'. לכן במקרה שלנו, המעתיק הפר את זכות היוצרים ביצירה ונחשב גזלן.

הרב דוד יהושע קניג:

איסור הדפסת ספר של קדמונים - ישנם שלושה מקרים הנכנסים תחת גדר איסור זה: א. קביעה בהסכמה לְסַפֵּר כי אין להדפיס שוב את הספר עד עבור תקופה מסוימת - הדבר נועד לאפשר למדפיס למכור את כל ספריו, כדי שלא יחשוש להדפיס ספרים. מקרה זה אינו קשור לענייננו, משום שלאף אחד מהצדדים אין במהדורתו הסכמה מעין זו. ב. המדפיס נִשְׁכָּלַל את מהדורת הספר הראשונית והוסיף עליה, עד שניכר כי יש בדבר משום 'יצירה חדשה' - על יצירה זו נחשב המדפיס כבעלים, ומי שהעתיקה נחשב גזלן. אף מקרה זה אינו קשור לענייננו, משום שניכר כי מהדורת הנתבע שונה בדברים רבים ממהדורת התובע. אף אם הנתבע השתמש בצורה מסוימת במהדורת התובע, לא נעשתה גניבה ממש של היצירה באופן שיאסור את הפצתה. ג. שימוש במראי המקומות של המהדורה הקודמת והעתקת חלק מהמפתח שלה - זהו המקרה שלנו. במקרה כזה התנאי 'כל הזכויות שמורות', הקובע כי אין להשתמש בספר למטרות מסחר ורוח, תקף הלכתית ללא צורך בעמידה במשפטי התנאים (דרישות פורמליות שבהן יש לעמוד כדי להעניק תוקף לתנאי), זאת לאור דברי התוספות בכתובות צז, ע"א ד"ה 'זבין' וקידושין מט, ע"ב ד"ה 'דברים', הקובעים כי כאשר מוכרים נוהגים למכור דבר בהתאם לתנאים מסוימים, מספיק לציין זאת בעת המכירה כדי להעניק תוקף לתנאים אלה, ללא צורך לעמוד בדרישות הפורמליות של 'משפטי התנאים'. לאור כך שימוש הנתבע בספר לצרכים מסחריים הינו 'גניבה'.

גובה החיוב - על הנתבע לשלם לתובע את הסכום שהרוויח לאור השימוש במהדורתו. עיקר הרווח הוא בחיסכון שעות עבודת פועלים באי-חיפוש מראי מקומות ובאי-סידור מפתח. רְאִיָּה לכך ניתן למצוא בפסיקת השו"ע (חו"מ שסג, ז), כי במקרה שבו אחד נהנה והשני חסר, אף אם החיסרון מועט, על הנהנה לשלם את שנהגה. בענייננו, מראי המקומות והמפתח במהדורת הנתבע גרמו לקונים להעדיף את מהדורתו, וממילא

גניבה, הרי היא רק של חלק קטן ביותר שאינו עולה כדי סיבה מספקת לאסור על הפצתה. כמו כן מאחר שהנתבע עשה שינויים במהדורתו ממהדורת התובע, לאור פסיקת השו"ע (חו"מ, שס ה) באשר לשינוי גזילה המחייבת את הגזל לכל היותר בתביעה כספית ולא בהחזרת החפץ הגזול, כך גם כאן, שינוי המהדורה גורר אפשרות לכל היותר לתביעה כספית, ולא להענקת צו מניעה למכור את המהדורה.

ישנן שיטות הלכתיות רבות באשר לתוקפן של זכויות יוצרים, ולאור הכלל המוציא מחברו עליו הראיה על התובע להביא ראיה לתוקף זכות היוצרים. נוסף על כך מאחר שהתובע ידע כי הנתבע עוסק גם הוא בהדפסת הספר, העובדה שלא ביקש מרבנים הסכמות לאיסור הדפסת הספר על-ידי אחרים מהווה ויתור מצדו.

זכויות יוצרים בספר - יתרה מזו, לדעת שו"ת שם אריה, חו"מ כ, ט, אף אם היה מקבל הסכמות כאלה לא היה יכול למנוע מהנתבע את הדפסת הספר מאחר שייתכן כי יש קונים המעדיפים את הפירושים המובאים בהדפסת חברו ולא בהדפסתו שלו בשל ההבדלים בין המהדורות. גם בשו"ת משנה הלכות (יב, תטז) נכתב כי בזמננו מדפיס אינו יכול למנוע מחברו להדפיס את אותו הספר ואין בכך משום השגת גבול, וזאת כדי להגדיל הפצת התורה. לדבריו, אף לדעת החתם סופר (ליקוטי תשובות יו"ד נז), הסובר כי יש בדבר משום השגת גבול, הרי שזאת רק אם חכמי הדור אסרו את ההדפסה בהסכמותיהם להדפסת הראשון, ולא מספיק שהמדפיס כתב 'כל הזכויות שמורות', משום שאין בכוחו לאוסרו. גם דברי הש"ח בהקדמה לתוספות יו"ט כי הוא אוסר על הדפסת פירוש המשניות בארבע השנים שלאחר הדפסת הפירוש כדי שירבו קוני הפירוש, הם רק עד שירבו קוני הפירוש, אך אין צורך כי כל הספרים יימכרו. לאור כך, בענייננו, למרות שיש עדיין ספרים של התובע העומדים למכירה לא ניתן לאסור על הנתבע להדפיס את מהדורתו. זאת למרות שאילו טרם הדפסת הספרים על-ידי הנתבע היה התובע מבקש מבית הדין צו מניעה בטענה כי הנתבע מעתיק ממנו את כל הספר, הוא היה יכול למנוע זאת, כפי שפסקו האגרות משה (יו"ד ג, צא), המנחת-יצחק (ט, קנג) וכמובא בשם הרב אלישיב.

נוסף על כך לדעת החת"ס (או"ח, ב), מי שמעתיק מחברו דברי תורה שחידש אומנם נקרא 'גנב', אך לא מחייבים אותו אפילו אם לחברו נגרם מכך הפסד. כך גם בענייננו, למרות שהדפסת מהדורת הנתבע תגרור את הוזלת מהדורת התובע בשל עליית ההיצע, לא ניתן לחייב את הנתבע בממון על כך.

פער בין הספרים - הרמ"א (חו"מ קנו, ז) פוסק בעניין השגת גבול כי כאשר הסחורה של השני טובה או זולה יותר מסחורת הראשון, אין בדבר איסור. מקום בו הסחורה רעה יותר הדבר נשאר בצריך עיון. בענייננו, מאחר שסחורות שני הצדדים אינן זהות או דומות ביותר, לא ניתן לטעון להשגת גבולו של התובע על-ידי הנתבע.

חיסר מהתובע. גם הנודע ביהודה (חו"מ, כד) פסק כי מחבר אשר חיבר פירוש על מסכתות ושכר מדפיס אשר ידפיס את חיבורו יחד עם גמרא, רש"י ותוספות בדף אחד, ולאחר מכן השתמש המדפיס בסדר ההדפסה של הגמרא, רש"י ותוספות, עליו לשלם למחבר את מה שנהנה. זאת משום שאילו לא הדפסתו, חלק מהרוכשים היו קונים את פירוש המחבר בשביל הגמרא, רש"י ותוספות שבהם, וכעת הם ירכשו את ההדפסה ללא פירוש המחבר. הרמ"א (חו"מ שסג, ה) פוסק כי מקום בו ראובן גזל משמעון בהמה העומדת להשכרה והשכירה בעצמו, עליו לשלם את דמי השכירות לראובן. כך בענייננו, בו מראי המקומות והמפתחות של התובע הינם מקור לשכר עתידי בכך שהם עשויים להוות בסיס להוצאת מהדורות נוספות של הספר, על הנתבע שהשתמש בהם למטרות מסחר לשלם את דמי השכר לתובע.

הרב נפתלי צבי מרמורשטיין:

יצירה מוגנת - עיקר התביעה נוגע לזכות על ההגהות, מראי המקומות והמפתח, שכן לתובע אין בעלות על טקסט הספר עצמו. לא ניתן לקרוא למראי מקומות 'יצירה' משום שאפשר למוצאם בקלות, במיוחד בזמננו, כאשר קיימים מאגרים תורניים. ניתן להגדיר 'יצירה' אשר אפשר לטעון בגינה טענת 'גניבה' רק ביחס למראי מקומות לדברים שאינם מצויים, כגון מדרשי חז"ל. גם את המפתח לא ניתן להגדיר כ'יצירה', ואף אם כן, מפתחו של התובע מועיל רק למהדורתו שלו, והוא חסר ערך באשר למהדורת הנתבע, ועל כן הנתבע למעשה לא הזיק לתובע בהעתקת המפתח.

כך, בהסכמות המלכ"ם, הנצי"ב והר"י אלחנן על הדפסת שו"ת הריב"ש הם אינם קובעים כי המדפיס הוא בעל מראי-המקומות, כיוון שאין הם משום 'יצירה'. כמו כן, הגר"ש וואזנר (עמק המשפט, שמב) ביאר את דברי החת"ס והגר"מ באנעט כי לאדם אשר הדפיס מחזורים, עשה להם ביאורים ותרגומם ללעז אין בעלות עליהם, וקבע כי הם סוברים כן כיוון שאין בדבר משום 'יצירה' חדשה הגוררת את בעלותו עליה. לאור כך, בענייננו, כאשר העמל שהושקע במראי המקומות ובמפתחות פחות הרבה מהעמל שהושקע בביאור הספר ובתרגומו, כל שכן אין הם נחשבים כ'יצירה' חדשה וממילא לתובע אין בעלות עליהם.

באשר לטענת התובע כי הנתבע השתמש בחלק מההקדמה שלו, אין בכך משום גניבה, זאת לאור הכלל הקובע כי 'פוק חזי מאי עמא דבר', דהיינו, יש לבחון כיצד נוהג הציבור בפועל, ועל פי כך תתברר ותקבע ההלכה. בענייננו, כיום אנו מצויים בדור המלקטים בו כל אחד נוטל מעמלו של האחר, בתירוץ שבעל הספר הוציאו לרשות הרבים בהדפסתו, וכעת לאחרים מותר 'לאכול מפירותיו'. לאור כך, אין בשימוש בהקדמת התובע על-ידי הנתבע משום גניבה.

נוסף על כך במהדורת הנתבע ישנם חידושים, תוספות ומעלות החסרים במהדורת התובע. לכן אין התובע יכול לאסור על הנתבע למכור את מהדורתו, משום שגם אם יש בה משום

7. תביעה לאיסור הדפסת ספר

בית הדין הרבני האזורי, תל אביב-יפו

הרב אברהם צבי שינפולד, דיין

העובדות:

התובע פרסם מהדורה של ארבעה טורים השלם, ולטענתו נכנס בגין כך לחובות של כמיליון דולר. הוא מבקש לאסור על הנתבעים להוציא מהדורה חדשה של הטורים למשך חמש שנים כדי שיצליח למכור את המהדורה שלו ולשלם את חובותיו. הנתבעים רכשו כתב יד חדש של ה'בית יוסף' בסך 280,000 דולר ובו תיקונים חדשים שאין בהוצאה של התובע, ומבקשים לפרסם הוצאה חדשה של הטורים הכוללת תיקונים בהתאם לכתב יד זה. לדבריהם, הם הציעו לתובע הצעות פשרה שונות שנדחו על-ידו, ואף הציעו לו לרכוש מהם את כתב היד החדש, אך לא הצליחו להגיע איתו להסכמה על המחיר, ולכן החליטו להוציא את הטורים מחדש. לדבריהם, לאחר שהתובע אמר להם כי נשאר לו חובות על סך 600,000 דולר הם הציעו לקנות ממנו את חלקו בטורים בסכום הנקוב, אך הצעתם נדחתה. לדבריהם, הוצאותיהם על המהדורה החדשה עד כה עלו על 600,000 דולר, ולכן אין בידם לחכות עם הוצאתה. התובע ציין כי הוא מוכן לפצות את הנתבעים על ההוצאות לרכישת כתב היד של ה'בית יוסף'.

נפסק:

איסור למפרע - הפוסקים הדנים בחרמות ובאיסורים על הדפסת ספרים עוסקים במדפיס טרם הדפסת ספרו. לא מצאנו שכמה שנים לאחר הדפסת הספר והפצתו יצא איסור שכזה. הרב משה שטרנבוך (תשובות והנהגות, ח"א סי' תסו) מסביר כי הטעם לכך שהאיסור מושת רק בשלב של טרום ההדפסה הינו כדי שהמוציא לאור לא יגזים בהוצאותיו, ניתן יהיה לבקרן ובית הדין יוכל להעריך את משך האיסור הנחוץ. לדידו, אין סיבה לתמוך למפרע במדפיס הטוען שיש לו חובות גדולים במיוחד אם רואים שהוצאותיו היו גדולות הרבה ממה שהיה נצרך, שכן מדובר בבזבז ממונם של ישראל. אדרבה, משום תקנת הציבור ראוי למנוע תמיכה ממדפיסים כאלה. גם בית הדין הרבני הגדול בירושלים (פד"ר א, עמ' 276-280, על-ידי הרבנים י' עדס, י"ש אלישיב, ב' זולטי) דחה תביעה על הדפסת ספר בנימוק שבתחילת עבודתו לא דאג התובע להוציא את האיסור, ומכאן שמועד הוצאת האיסור הוא בתחילת העבודה והשקעת הכסף.

במקרה דנן התובע לא ביקש לאסור על הדפסת הוצאות אחרות של 'הטור' בתחילת הדרך, למרות שהיו כמה מוציאים לאור נוספים שהוציאו את ספרי הטור במקביל, משום שבאותה תקופה המהדורה שלו הייתה זולה משמעותית משל שאר המוציאים לאור.

דמי שימוש - אף למי שסובר כי ישנו דין בעלות בספר, והנתבע עבר על איסור העתקה ממהדורת התובע, יש לבחון איזו השבה שייכת בנידון. הדבר אינו דומה לגזל החייב להשיב את הגזילה לבעלים (או את שוויה אם קנאה בשינוי), משום שבענייננו הדבר שנגזל, הספר, נותר בבעלות התובע. בשו"ת עמודי אש (יב) נשאר בצריך עיון אם יש לחייב אדם בהנאה כאשר נהנה משימוש בחידושי פלוני הכתובים בספר ללא שהתכוון לגזלו, והדבר גרם חיסרון לפלוני בכך שמיעט את רוכשי ספריו (בשו"ת דברי מלכיאל (ג, קנב) נכתב כי לדעת העמודי אש יש לחייבו). בשו"ת חת"ס (ח"מ, עט) נקבע כי במקרה כגון זה השני אינו נחשב כגורם לחיסרון אצל הראשון, ועל כן אין לחייבו. אף הברוך טעם (הגהות לנו"ב) סובר כי לא בכל שימוש שמשמש אדם בדבר של חברו עליו לשלם לו. אין גם לדמות את ענייננו לדין 'עני המנקף' (גיטין נט, ע"ב) - דין הקובע כי עני החובט בעץ זית כדי שייפלו זיתים אשר עניים זכאים להם (מכוח דין 'שיכחה', המעניק לעניים, במישור העקרוני, תוצרת חקלאית אשר נשכחה במקום גידולה) ולפני שהספיק לקחת אותם בא עני אחר ולקחם - השני נחשב כגזלן מדרבנן. זאת משום שאמנם נטל דבר לפני שהגיע לבעלות אחר, ומצד הדין אין בכך משום 'גזל', אך חכמים הכריעו שיש לראות בדבר משום 'גזל מדרבנן', כיוון שנטל דבר אשר אחר טרח בעשייתו. גם בענייננו ניתן היה לטעון כי הנתבע נטל דבר אשר התובע טרח בעשייתו. אולם למעשה הנתבע לא נטל את הדבר עצמו אשר התובע טרח בעשייתו - הספר, אלא רק גרם על-ידי הדפסתו לכך שאנשים ירכשו ממהדורתו במקום לרכוש ממהדורת התובע. מכאן שכאשר אדם משתמש בדבר שלו, אפילו אם על ידי כך נהנה בעקיפין מממון חברו, אינו חייב ממון לראשון.

סיכום:

הפרת זכויות היוצרים נוגעת לכל היותר למראי המקומות והמפתחות שבמהדורת התובע, שכן אין לתובע בעלות על הספר. יש מקום רב לסברה שמראי המקומות כלל אינם נחשבים 'יצירה', ומכל מקום הנתבע הוסיף הרבה ביחס למהדורה של התובע. לכן לא ניתן לאסור על הנתבע לפרסם את מהדורתו, וכל אחד מהצדדים רשאי להוציא את מהדורתו ולפרסם את מעלותיו, תוך אי-השמצת זולתו. בשל הרווח שהפיק הנתבע מעבודתו של התובע הוא ישלם לו סכום מסוים כפשרה לפי הערכת מומחה מטעם בית הדין.

תיק מספר 1527-שע

פורסם באתר 'דעת':

<http://www.daat.ac.il/daat/vl>

pdrjerd1/pdrjerd1272.pdf/

הגבלה על הדפסתו מתחיל האיסור.

האיסור הוא למכור ולא להדפיס - רבי שלמה קלוגר, בנדרי זריזין (לכוב תרט"ו), בהשמטות לסי' רכה ס' לה קובע כי על המדפיס השני חל איסור למכור לאחרים, שזהו עיקר ההפסד, ולא על עצם ההדפסה של המהדורה החדשה. כלומר, אף אם היה חל מלכתחילה איסור על ההדפסה, המדפיס השני היה רשאי להכין את ההדפסה השנייה בטווח הזמן של האיסור. קל וחומר במקרה דנן, כאשר לא התבקש איסור לכתחילה, אין מקום לאסור על הנתבעים להמשיך בהכנות להדפסה החדשה. זאת משום שלדברי הנתבעים הפצת הספרים תחל לכל הפחות בעוד ארבע שנים שכן רצונם להוציא את המהדורה במלואה.

האיסור מבוסס על מנהג - לפי הדברי חיים (חו"מ סי' נו) היסוד ההלכתי לאיסור ההדפסה הוא מכוח המנהג. 'מנהג' הופך לכזה כאשר הוא שכיח ונעשה פעמים רבות (רמ"א, חו"מ סי' שלא, ס' א, בשם תשובת הריב"ש סי' תעה). בנידון דנן, מדובר במקרה שאינו שכיח כלל (הסכמות ניתנות בדרך כלל לפני ההדפסה, ולא עשר שנים לאחריה, וכן הן ניתנות כאשר יש בעלות על הספר, ולא כבמקרה שלנו שלתובע אין שום בעלות). לכן לא ניתן לומר כי מדובר במנהג לפיו נהגו בנסיבות כאלה לאסור על ההדפסה.

ההצעות להסדר לפני כשנה - ההצעה של הנתבעים להדפיס בכרך נפרד רק את התיקונים שבכתב היד החדש, ואף לממן עבור התובע את הכנת הלווחות החדשים לטור השלם בעלות של 5,000 דולר, נדחתה על-ידו על הסף. לדעת בית הדין הצעה זו הייתה הוגנת ולא הייתה סיבה לסרב לה, אלא שהתובע רצה חלק ברווחים של הנתבעים ממכירת 30,000 הספרים שלהם לכל רוכשי 'הטור השלם'. לאחר דחיית הצעתם זו, אל לתובע לבוא בטענות כלפיהם על כך שהחליטו להוציא מהדורה חדשה, שכן אין מדובר בתחרות שוק בלתי הוגנת.

סיכום:

בית הדין דחה את התביעה לאסור על הנתבעים לערוך מהדורה חדשה של ספר 'הטורים' ולהדפיסה משום שמדובר באיסור למפרע, ולא נמצא מקור לאיסורים וחרמות על הדפסת ספרים כמה שנים לאחר ההדפסה, זאת במיוחד לאור הנזק והפגיעה במדפיס האחר שכבר הוציא הוצאות ניכרות. כמו כן איסור שכזה עשוי להוות פגיעה בציבור שתחסר ממנו מהדורה מתוקנת לספר הטורים. הודגש כי גם במקרים בהם הוטל איסור מעין זה הוא חל על מכירת הספרים ולא על עצם הדפסתם, על מקרים שכיחים, וכן לא במקרים של תחרות שוק הוגנת כבמקרה דנן.

פורסם בשורת הדין י, עמ' תכט-תמא

על כך כתב שו"ת שם אריה (חו"מ סי' כ) שכאשר שניים רוצים להדפיס ספר בעת ובעונה אחת אין בכך השגת גבול ולא ניתן לאסור על אחד מהם להדפיס. לכן גם בתחילת עבודתו של התובע לא היה ניתן לאסור על שאר המדפיסים את עבודתם, כי לא הייתה לתובע כל עדיפות על פניהם.

יתרה מזו, התביעה אינה על מניעת הדפסת כל ספרי 'הטור' אלא רק על איסור הדפסת טורים מתוקנים ומשוכללים. אין שום היגיון להתיר להמשיך ולהדפיס דווקא ספרים מוטעים.

הפגיעה בציבור בגין איסור הדפסה - נוסף על האמור רואים בדברי פוסקים נטייה לסייג את איסור הדפסת הספרים. רבי יהונתן אייבשיץ (בהסכמה שנתן ביום ז טבת תקכ"ג להדפסת 'הטורים' בברלין) קבע כי יש לראות בעין לא יפה מדפיסים המטילים חרמות על הוצאות חדשות, שכן בכך מתמעטת מלאכת שמיים.

ספרי יסוד - בייחוד נכון הדבר בנוגע להדפסת ספרי יסוד הצריכים להיות בכל בית. כך, בהסכמת הרב אפרים זלמן מרגליות לשולחן ערוך שהדפיס אחיו רבי חיים מרדכי מרגליות, הוא הגביל את איסור ההדפסה רק להדפסת השו"ע עם ההוספות שלו ושל אחיו, ולא אסר על הדפסת השו"ע כפי שנדפס קודם. גם רבי יעקב מליסא, בעל 'נתיבות המשפט', ורבי משה סופר, בעל 'החתם סופר', הסכימו על כך.

הדפסה טובה ומתוקנת יותר - טיבה של הדפסה חדשה לעומת יְשָׁנָה מהווה שיקול בדבר אי-מניעת הדפסת ספרים חדשים. כך, הרמ"א בתשובתו (סי' י), מזכיר שספר הרמב"ם במהדורת המהר"ם פאדווה מתוקן יותר מזה של המתחרה, ולכן יש להעדיפו. כמו כן היו חכמים אשר ביטלו את הסכמותיהם שניתנו כבר למדפיסים, והתירו הדפסת ספר חדש על-ידי אחרים בתוך פרק הזמן שהוגבל, וזאת בשל העדיפות למהדורה חדשה יותר. כך למשל, רבי אריה ליב, אב"ד אמסטרדם, נתן תחילה את הסכמתו למדפיסי ש"ס ברלין ופרנקפורט כולל הגבלת הוצאה של מתחרים, וחזר בו ונתן את הסכמתו למדפיסי אמסטרדם. זאת מהטעם שמדפיסי ברלין לא עמדו בהבטחתם להדפיס בצורה יפה, וגילו טעויות בדפוסם.

נזק צפוי למדפיס האחר - הנזק העלול להיגרם למדפיס השני, שהחל להוציא הוצאות לצורך הדפסתו, מהווה שיקול נוסף לאיסור הדפסה. רבי משה ב"ר יוסף זאב אב"ד טשאוש, כתב בהסכמתו לש"ס קאפוסט תקע"ו, כי כאשר עלולים להיגרם למוציא לאור השני נזקים, אין לאשר נתינת איסור בדיעבד על הדפסה. כזהו המקרה בענייננו, שהנתבעים הוציאו כבר הוצאות משמעותיות של יותר מ-600,000 דולר טרם פניית התובע לאסור על ההדפסה. לכן לא ניתן לאסור עליהם להמשיך את עבודתם ולגרור להם הפסד ממשי בעקבות פעילות מותרת אותה עשו, שהרי לא היה שום איסור הדפסה מלכתחילה, כפי שכתב רבי חיים כהן ראפאפורט בשו"ת מים חיים (יו"ד סי' מד), שרק עם מתן ההסכמה לספר כולל איסור

8. זכויות הפצת ספר

הרב ברוך שרגא, דיין

העובדות:

התובע הוציא לאור ספר חידושי תורה וכתב עליו "כל הזכויות שמורות". לאחר תקופה אזלו הספרים מן השוק, והנתבע הדפיס את הספרים מחדש כדי שייחננו מהם לומדי תורה. התובע טוען להפרת זכויות היוצרים שלו, והנתבע לעומת זה טוען שהתביעה נובעת מצרות עין ומניעת טובה מאחרים.

נפסק:

כל הזכויות שמורות - הטור (חו"מ, סי' רמא) קובע כי מתנה אשר ניתנה תוך מגבלה מסוימת, המתנה תקפה אך ורק בכפוף למגבלה. למשל, אתרוג הניתן במתנה "על מנת להחזירו לאחר החג", מוגדר כמתנה, ומקבל המתנה יוגדר כבעליו למשך הזמן שהאתרוג בידי. כל זאת כיוון שכל תנאי בממון קיים. מכאן ניתן ללמוד שלאדם יש יכולות להשאיר בידי זכויות גם בחפץ שאותו הוא מוכר או נותן במתנה, ככל אשר יסכימו ביניהם הצדדים. לכן אם כתב אדם בפירוש שאין לרוכש הספר זכויות העתקה ופרסום, התנאי תקף.

זכויות יוצרים - שו"ת שואל ומשיב (מהדורה קמא סי' מד) כתב: "המדפיס ומחבר ספר וזכה שדבריו מתקבלים על פני תבל, פשיטא דיש לו זכות בזה העולם... אינו רשאי אחר לעשות בהם בלא רשותו". אולם שו"ת בית יצחק (סי' ע"ה) חלק עליו וקבע שהמדפיס ספר נותן אותו ללימוד אחרים "בעין יפה", והוא שמח על השימוש בו, ולכן אם יש מקום לפיצוי זה רק מכוח דינא דמלכותא, כאשר כך דין המקום. שו"ת חתם סופר (חו"מ, סי' עט) מעיד כי כבר נפוץ המנהג להכריז חרם ונידוי כלפי משיגי גבול ומעתיקי ספרים. בדורות האחרונים כתב הרב עובדיה יוסף בשו"ת יביע אומר (ח"ז חו"מ סי' ט) שלדינא פְּשִׁט המנהג לאסור העתקת ספרים הן מדינא דמלכותא הן מגזירת המחברים והרבנים המסכימים למחברים.

צילום דף מתוך ספר - שו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' רב) פסק כי בבית ספר שבו אין מספיק ספרי לימוד לתלמידים ניתן להעתיק לתלמידים ספר שלם אף ללא הסכמת המחבר. נראה כי על אף האיסור לשנות מהתנאים אשר קבע המחבר במכירת הספר יש מקום לטעון כי על קטע קטן משיר או מספָּר לא מקפיד המחבר, ולכן יהיה מותר להעתיק. כך נפסק בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יח), שגם במקום בו אסר בעל הספר במפורש לצלם חלקים מהספר לצורך שימוש עצמי, ניתן לעשות זאת היות ויש על כך ייאוש בעלים. כך פסק גם הגרש"ז אוירבער, שמותר לצלם מספר מה שצריך ללימוד ושימוש אישי, כל עוד לא עושה בו שימוש מסחרי (הובא בנשמת אברהם, חו"מ שנט, עמ' רי).

אזל הספר בחנויות - נראה כי במקרה שאזלו הספרים מהחנויות מותר להעתיקם לצורך שימוש עצמי, לפי דברי הרמ"א בשו"ע (חו"מ רצב, ס' כ) כי תלמיד חכם שאין לו ספר מותר לו לקרוא ולהעתיק מספר תורה של חברו ובית דין אף יכול לכופף על זה (על פי תשובות הרא"ש, כלל צג אות ג שהטיל קנס על אנשים אשר נמנעו להשאיל ספרים לאנשים בעירם). אמנם הסמ"ע שם כותב כי אם ידוע שמקפיד אסור להעתיק מספרו, אולם הש"ך שם חולק עליו ומבהיר שמותר להעתיק גם אם ידוע שמקפיד, משום 'לא יבאזזו לגנב, כי יגנוב לְמַלְא נַפְשׁוֹ כִּי יִרְעֵב' (משלי ו, ל - כלומר שעבד תלמיד חכם דברי התורה הם צורך חיוני, ומכאן ההיתר להעתיק). החתם סופר (או"ח, סי' ב) מבהיר כי כופים על ההשאלה כאשר הבעלים של הספר אינו תלמיד חכם, ולכן בהשאלתו לא יהיה הפסד, וכן משום שזכות הרבים מצדיקה כפייה כזו.

סיכום:

המדפיס ספר הינו בעל הזכויות בו, ואין לאַחַר זכות שימוש בו ללא אישורו המפורש. כל עוד לא צוין בפירוש שאין לעשות שימוש אפילו בחלק מהספר, מותר להעתיק חלקים לצורך שימוש עצמי ולא מסחרי. מקום בו אזלו הספרים ובעל הספר מסרב להוציא מהדורה חדשה, מותר להדפיס את הספר גם ללא היתר בעל הספר, אך גם זאת אך ורק לצורך שימוש עצמי ולא לצורך הפצה לרבים.

פורסם ב'והיה העולם', חושן משפט, סימן כב

9. השגת גבול בהדפסת ספר

בית הדין הרבני האזורי, ירושלים
הרב מסעוד אלחרר, דיין

העובדות:

התובע ההדיר ספר עתיק בעבודה מאומצת של השוואת שישה עשר כתבי יד ומהדורות שונות, הוספת מראי מקומות, סימני פיסוק וכו'. לטענתו, לאחר העבודה המאומצת שעשה העתיק הנתבע את עבודתו במלואה, תוך שינוי מספר מצומצם של פרטים כגון סימני פיסוק ומראי מקום ספורים, וזאת כדי שההעתקה לא תהיה גלויה לחלוטין. התובע הראה כיצד הועתקו מספָּרו אף מראי מקומות שגויים שהתובע טעה בהם, והנתבע, בהעתיקו את הספר כלשונו, פָּלַל לא שם לב לכך. התובע דורש הכרה בזכויות היוצרים שלו על הספר, ובהתאם לכך פיצוי על הנזק שנגרם לו, וכן איסור על המשך הפצת הספר של הנתבע. כמו כן הוא דורש לגנוז את כל ספרי מהדורתו של הנתבע אשר הודפסו בפועל. הנתבע טוען כי אין כל הבדל בין פעולתו של התובע ובין פעולתו שלו. שניהם

סיכום:

הנתבע השיג את גבולו של התובע, ולכן אסור לו להמשיך להפיץ את ספריו, וכן אסור לאדם אחר לקנותם. לפני משורת הדין התובע ירכוש את המלאי אשר ברשות הנתבע במחיר הקרן. על הנתבע לפייס את התובע ולפצותו בנזק שנגרם לו בגין אי-מכירת ספריו והוצאותיו השונות בגין השגת הגבול.

פורסם בשורת הדין ח, עמ' קצז-רג

פיצוי בגין הפרת זכויות יוצרים

10. קרדיט על צילום

בית דין ארץ חמדה-גזית, ירושלים

הרב דניאל מן, אב"ד
הרב דניאל כץ, דיין
הרב סיני לוי, דיין

העובדות:

התובע הינו צלם חובב אשר משתף את תמונותיו במאגר 'זיקשיתוף' במרשתת. הנתבעת הינה חברה המפיקה ומפיצה שבועון בעל תפוצה רחבה. באחד הגיליונות פרסמה הנתבעת תמונה שצילם התובע והעלה לאינטרנט, בלי להעניק לו קרדיט (מְזָקָה) על הצילום. כאשר פנה התובע אל הנתבעת בבקשה לפיצוי ביקשה הנתבעת לפצותו בסכום של 400 ש"ח, שווי עלות הזמנת תמונה זהה מצלם מקצועי. נוסף על כך היא התחייבה לפרסם את אותה התמונה שנית תוך אזכור שמו של התובע. התובע סירב לכך.

התובע דרש פיצוי בסך 40,000 ש"ח בגין הפגיעה בזכויות היוצרים שלו. הוא הבהיר כי כאשר העלה את התמונה למאגר 'זיקשיתוף' היה מצורף אליה הסכם שיתוף המתיר את פרסום התמונה והשימוש בה רק בתנאים מסוימים, אשר לטענתו הנתבעת לא עמדה בהם. בין השאר כלל ההסכם חובה לציין את שם הצלם לצד התמונה. התובע ציין כי בעבר כשהפיקה הנתבעת את זכויותיו השניים הגיעו לפשרה, אולם כעת, בהפיקה השנייה, הוא אינו מוכן להתפשר על סכום מזערי. לטענת הנתבעת מדובר במקרה חריג ובטעות שכן היא מקפידה בדרך כלל לשמור על זכויות היוצרים על-ידי אזכור שם היוצר.

נפסק:

זכויות יוצרים בהלכה - הבסיס ההלכתי לשמירה על זכויות יוצרים שנוי במחלוקת. ישנן כמה אפשרויות שהועלו על-ידי הפוסקים למקור האיסור:

התבססו על אותם המקורות לצורך ההדרת הספר, וגם אם הנתבע השתמש לצורך הוצאת המהדורה שלו במהדורתו של התובע, נוסף על מהדורות קודמות אחרות, הרי שגם התובע עשה כן ביחס למהדורות שקדמו למהדורתו.

נפסק:

זכויות יוצרים בספרי קודש - מובא בשו"ת החתם סופר (סי' עט) כי ישנן זכויות יוצרים בהוצאת ספרי קודש וזאת כדי למנוע נזק לשלוחי מצווה. על כן מי שהתחיל בהוצאת ספר על אף שידע כי חברו כבר התחיל בכך, נקרא רשע. דוגמאות נוספות למקרים שבהם קיימת השגת גבול עיסוקו של חברו ניתן לראות ביהודי ששכנע גוי אשר לווה כסף בריבית מיהודי להחזיר את הלואה למי שלוה ממנו, ובמקום זאת ייקח ממנו הלואה בריבית נמוכה יותר (רמ"א ח"מ, ס' שפז). הוא הדין כאשר אדם העוסק בשדכנות דוחק רגלי שדכן אחר משידוך שהוא ניסה לעשות.

אומנם בשו"ת הרשד"ם (ס' רנט) וכן בשו"ת חתם סופר לעיל מופיע כי אין ליטול שכר על הוצאת חידושי תורה, וזאת כדי שלא ייחנה המוציא מחידושו אלה בעולם הזה. מכאן שגם אין השגת גבול בהם. אולם אין הכוונה להדפסה חוזרת לצורך מסחר של ספרים שכבר יצאו, שבהם ישנו דין השגת גבול.

שינוי משמעותי בספר - כאשר המוציא לאור מוסיף משלו על ההוצאה המקורית באופן משמעותי או מהדירה מחדש, ניתן לראות בהוצאה החדשה כמעשה ידיו של המהדיר ויש איסור להעתיקו. בשו"ת שואל ומשיב (ח"א סי' מד) נפסק כי אין להעתיק ספרים גם כאשר המעתיק מוסיף או משנה במעט.

הדפסת ספרי יסוד - מנהג רווח היום להדפיס ספרי ש"ס, ראשונים ואחרונים, ללא אישור היות שכותבי הספרים אינם בין החיים וגם יורשיהם אינם ניתנים לזיהוי. מפורסמת בעניין זה צוואתו של ה'חפץ חיים' בה התיר להדפיס חינם חלק מספריו, אולם חלק אחר מספריו אסר להדפיס ללא אישור בני משפחתו. ההנחה היא שכותבי הספרים שמחים מהוצאות ספריהם, ולכן מותר להדפיסם ללא תשלום, ואין על ספרי ראשונים ואחרונים זכויות. אולם היתר זה נוגע רק להעתקה של הספר המקורי וצילומו. כאשר עסקינן במקרה קְשָׁלָנו, בו המהדיר טרח רבות על הוצאת המהדורה החדשה ואין מדובר בשכפול בלבד, ודאי שאין היתר להעתיק את המהדורה, ככל שאר ספרי הראשונים.

החזר הוצאות - יש להסתפק אם משיג הגבול יכול לתבוע מהמוציא לאור הראשון את ההוצאות שהוציא בשביל הוצאת הספר או לחלופין לדרוש כי המדפיס הראשון יקנה ממנו את הספרים שברשותו. כיוון שהוצאתו של הנתבע הינה ברמה נמוכה יותר, לא ניתן לכוף את התובע לרכוש ממנו את המלאי שברשותו, אלא לפני משורת הדין בלבד.

א. גזל - משו"ת שואל ומשיב (א, א, מד) עולה שיש ליוצר בעלות על יצירתו ולכן אין להדפיס את יצירתו ללא רשותו. בשו"ת אגרות משה (חלק או"ח ד, סי' מ) נכתב כי העתקה אסורה משום גזל.

ב. תשלום עבור הנאה - בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא, חו"מ סי' כד) נקבע כי בעל דפוס שהשתמש בסידור האותיות לדפוס שהזמין אחר, חייב לשלם משום נהנה. בעקבות זאת כתב הרב זלמן נחמיה גולדברג כי מי שנהנה מיצירה של אדם ללא רשותו, חייב לשלם לו.

ג. חוק ותקנה - הרב עובדיה יוסף (שו"ת יביע אומר ז, חו"מ ט) סבור שהאיסור מבוסס גם על חוק המדינה לפי הכלל 'דינא דמלכותא דינא'.

ד. הגבלת זכותו של הקונה - שיוך או תנאי במכירה - הרב ז"נ גולדברג הציע להגן על זכויות יוצרים על-ידי שיוך מפורש של הזכות להעתקה בידי המוכר בשעת הקניין. באופן כזה המעתיק יחשב לגזלן ויהיה עליו לשלם את שווי היצירה.

הפסיקה בבתי הדין כיום מקבלת את ההכרעה שישנו איסור הלכתי בהפרת זכויות יוצרים. עמדת בית דין זה הינה שקשה לראות בהפרת זכויות יוצרים גזל של ממש, כיוון שלא מדובר בגזל של רכוש פיזי, אולם יש בזה איסור לפי החוק על פי הכלל 'דינא דמלכותא דינא', וכמו כן קיימת חובה לשלם על הנאה מעבודתו של אחר.

הזכות המוסרית - עניינה של הזכות המוסרית היא ששמו של היוצר יאוזכר לצד יצירתו, וכן שלא יוטל פגם ביצירה או שייעשה בה שינוי צורה העולה כדי פגיעה בשמו או בכבודו של היוצר (סעיף 46 לחוק זכויות יוצרים). יְשָׁנָה חשיבות לציון מקורות יהודיים של זכות זו, למרות שהם אינם מחייבים מבחינת משפטית, משום שמקורות אלה מורים כי מבחינה תורנית יש חשיבות ערכית בשמירה על הזכות המוסרית. תשתית ערכית זו משפיעה על קבלתו של חוק המדינה בבתי הדין. הנביא ירמיהו מבקר את שילוב נבואותיהם של נביאי האמת בדבריהם של נביאי השקר, בלי לצייין את מקור הדברים, ומכנה את נביאי השקר גנבים (ירמיהו כג, ל). במדרש תנחומא (בבב) פרשת במדבר, סי' כז) ישנה ביקורת על שימוש בדברי אחר בלא אזכור המקור בלשון 'גזילה'.

הסכם השיתוף - המשתמש במאגר 'ויקישתוף', השייך לקרן ויקימדיה, עושה שימוש פיזי בנכסי האתר, וגם מטעם זה הוא מחויב לעמוד בהסכם השיתוף.

תשלום בשל הפרת זכויות יוצרים - היקף החיוב בשל הפרת זכויות יוצרים מושפע מתוכן האיסור:

אם יש בדבר משום **גזל**, היקף החיוב הוא לפי כמה שהחסיר הגוזל מהנגזל. במקרה דנן, התמונה הותרה לפרסום ללא

תמורה, ועל כן נראה שאין בסיס לחיוב כיוון שהתובע לא נחסר ממון מכוח פעולת הנתבעת.

לפי היסוד של **נהנה**, על הנתבעת יהיה לשלם סך השווה לעלות שלה להשיג תמונה זו בדרך אחרת, על-ידי שליחת צלם מיוחד לצלם תמונה זו, קרי 400 ש"ח.

לפי הכלל של **דינא דמלכותא**, בסמכות בית המשפט לחייב את הפוגע בזכויות היוצרים לפי שיקול דעתו, אף ללא הוכחת נזק, בסכום שאינו עולה על 100,000 ש"ח, וזאת לפי חוק זכויות יוצרים. לכן יש לדון בהרחבה בתוקפו של חוק זה.

חוק זכויות יוצרים ותוקפו ההלכתי - חוק זכויות יוצרים בישראל קובע שני היבטים של זכויות היוצרים: היבט ראשון הינו הזכות הכלכלית הניתנת להעברה, והיבט שני הינו הזכות המוסרית שהינה אישית ובלתי ניתנת להעברה. הפרת זכויות יוצרים נחשבת לעוולה נזיקית ומקנה זכות תביעה גם לפי פקודת הנזיקין. החוק הקובע תשלום על הפרת זכויות יוצרים נועד לעגן עיקרון מוסרי ומשפטי שההלכה והפוסקים מכירים בו, כפי שתואר לעיל. על כן, נראה שהוא בכלל הגדרים שכתב בעל קצות החושן (רנט, ג), כי דבר שהוא מצד המוסר והיושר יש בו דינא דמלכותא.

כמו כן, אין ספק שאילו היתה מוטלת על חכמי ישראל האחריות המלאה לקביעת תקנות בחברה הישראלית היו מתקינים תקנה האוסרת על פגיעה בזכויות יוצרים, כפי שאכן נעשה במהלך הדורות בדרכים שונות (לפי שו"ת חתם סופר ח"ה, חו"מ סי' מד). כיום, ההגנה על זכויות היוצרים, ובעיקר על הזכות המוסרית של אנשים המעמידים את יצירותיהם לשימוש 'חופשי', מהווה צורך חברתי כדי לעודד אנשים להעמיד את יצירותיהם לרשות הציבור, ובכך מועשרת כלל האנושות בידע רחב ואיכותי וביצירות מגוונות.

הטלת קנס בימינו - לכאורה ניתן לטעון שהחוק אשר מסמיך את בית המשפט לחייב בפיצויים ללא הוכחת נזק דומה לחיוב של קנס, ואין דנים דיני קנסות אלא בדיינים סמוכים שבארץ ישראל (שו"ע חו"מ סי' א, א). אולם לעניין זה פסק הרמ"א (חו"מ א, ס' ה) כי קנסות שבאים לקנס חכמים על תקנותיהם, יכולים הם לגבותם בכל מקום. עוד מוסיף המרדכי (ס"פ השולח) כי ניתן להסמיך את טובי העיר לחייב בקנסות (שו"ע חו"מ סי' ב). נמצא כי העיקרון שאין דנים דיני קנסות נאמר ביחס לקנסות שהם בתורת עונש מן התורה או מדרבנן, אך לא מן הנמנע כי הציבור יוכל להתקין תקנות לפי צרכי השעה, ואף להטיל קנסות במקרה הצורך על העוברים על התקנות.

לדברי הסמ"ע (חו"מ ב, ס"ק ב) ניתן לקנס את היחיד שידוע כי הוא פרוץ בעבירה (עבריין מאעד), אך גם לקנס עבריין חד-פעמי כאשר מדובר בתחום פרוץ מהבחינה החברתית, וזאת כדי לגדור את העם.

הסברא הינה כי העיקרון שניתן לקנס מתוקף תקנות קהל נכון גם ביחס לחוקים שיש להם תוקף מכוח 'דינא דמלכותא'.

11. תביעה לזכות יוצרים בשינוי שימוש

בית דין ירושלים לדיני ממונות ולבירור יוחסין

הרב ברוך יצחק לוי, אב"ד
הרב אליהו קצנלבוגן, דיין
הרב חיים הרצברג, דיין

העובדות:

התובע המציא המצאה והנתבע מצא בה עניין. הוסכם שהנתבע ישלם לתובע משכורת חודשית ושני אחוזים מהיקף המכירות. הנתבע שיפר את ההמצאה, הפסיק לתת לתובע שני אחוזים מהמכירות ושלם לו אחוז אחד בלבד. מאוחר יותר עבר הנתבע לשימוש בחומר אחר ובאופן אחר, והפסיק לשלם לתובע אף את האחוז האחד. לטענת הנתבע הוא אינו עושה עוד כל שימוש בהמצאתו של התובע. התובע מבקש כי הנתבע יוסיף לשלם לו כמוסכם ביניהם.

נפסק:

זכויות יוצרים - בגמרא (בבא קמא מט, ע"ב) מובאות דעות תנאים הסוברים כי ניתן לחייב חופר בור ברשות הרבים על נזקי הבור. זאת משום שהחופר 'המציא' בחפירתו דבר חדש ההופך אותו לבעל' ההמצאה (הבור) וממילא לאחראי לנזקיו. גם כאשר אדם חפר בור בעומק תשעה טפחים (אשר בגינו ניתן לחייב רק בנזיקין) ובא שני והשלימו לעשרה (וניתן כעת לחייב בגינו אף במיתה) ונפלה בו בהמה - לדעת חכמים השני חייב הן בנזקי הבהמה הן במיתתה. בית הדין מפנה לדברי התוספות (בבא קמא נא ע"א, ד"ה 'האחרון'), ומבאר כי לדעת חכמים השני חייב הן במיתה הן בנזיקין בשל העובדה כי הוא חידש דבר אשר לא היה בעולם - אפשרות הבור להמית, וממילא הפך לבעליו ולאחראי בנזקו (וכן נפסק בשו"ע ת"ו, בהגהות הרמ"א).

הפקעת החידוש - בגמרא (שם) מובאת שאלת רבא לגבי מקרה בו לאחר שהשלים השני את הבור לעשרה טפחים הוא חזר וקטנם את הטפח העשירי - האם השני חייב בנזקים? שאלה זו נותרה ב'תיקו', קרי ללא הכרעה. הים של שלמה ביאר כי שאלת רבא מתייחסת לדעת חכמים - האם בשל העובדה כי לדעתם חפירת האחרון הפכה את הבור לבור 'חדש' אשר עשוי לחייב במיתה, וממילא למצויי בבעלותו, בעלותו תקפה אף אם הופקעה אפשרות החיוב במיתה, או שמא לאחר שהבור שב להיות בעומק תשעה טפחים הופקעה בעלותו של האחרון והתעוררה מחדש בעלותו של הראשון?

מאחר ששאלה זו נותרה ב'תיקו', הרי שאם ברור כי הנתבע אינו משתמש בחידוש של התובע, כמו במקרה של הסרת

החוק מקנה לבית הדין את הסמכות לקנוס קנסות לפי שיקול דעתו, אף ללא הוכחת נזק של התובע, לאור הצורך החברתי במניעת פגיעה בזכויות יוצרים.

קביעת הסכום לתשלום - לבית הדין הסמכות לקבוע את סכום הפיצוי המגיע לתובע, לפי הקריטריונים הקבועים בסעיף 56 לחוק, בהם: הפרה של זכות יוצרים או זכות מוסרית; היקף ההפרה; משך זמן ההפרה וחומרתה; הנזק שנגרם לתובע; הרווח שצמח לנתבע בשל ההפרה ומאפייני פעילויותיו, טיב היחס בין התובע לנתבע ותום ליבו של הנתבע. במקרה דנן, בית הדין אינו מקבל את טענת התובע, המציג את הנתבעת כמפירה סדרתית. הנתבעת הציגה לבית הדין מסמך הוראות ל'פתיחים' ולעורכים, אשר הוציאה בעקבות התביעה ל'שם' חידוד דרך הטיפול בחומרים ממקורות שונים, ובכלל זה מקורות מהאינטרנט, כך שניכר כי הושם דגש על הנושא. כמו כן התובע אינו צלם מקצועי והוא העמיד את התמונה לשימוש חופשי, כך שבמקרה זה אין פגיעה כלכלית אלא אך פגיעה מוסרית לאור הדרישה לאזכור שמו לפי הסכם השיתוף. שיקול ההרתעה של הנתבעת המסוימת אינו בעל משקל כיוון שהרווח שצמח לה בשל ההפרה אינו שווה כסף. זאת משום שההפרה לא הייתה בעצם השימוש אלא בכך שלא ציינה את שמו של התובע והסכם השיתוף. עם זה אין לקבוע סכום זניח כפיצוי משום שאזי ההפרה תהא כדאית וי'שנה חובה על בית הדין להרתיע את ה'הקב' ממעשים כאלה, שהינם נפוצים מאוד. נוסף על כך ה'קב' מהאינטרנט החברתי לחיוב תשלום ללא הוכחת נזק הוא הרצון ליצור עניין ב'קב' תובעים פוטנציאליים לעמוד על זכויותיהם. לכן לאור מכלול השיקולים פסק בית הדין כי הנתבעת תשלם לתובע סכום של 3,500 ש"ח (פיצוי + אגרת בית דין).

סיכום:

חוק זכויות יוצרים קובע הגנה כפולה הן על הזכות הכלכלית של בעלות היוצר על היצירה הן על הזכות המוסרית, החובקת בתוכה את החובה לאזכור שמו של יוצר היצירה ולהגן על שלמותה. חוק זה מעגן עיקרון מוסרי שההלכה והפוסקים מכירים בו, ולכן יש לו תוקף הלכתי מכוח הכלל 'דינא דמלכותא'. לבית הדין מוקנית הסמכות לפסוק פיצויים לתובע אשר זכות מזכויותיו נפגעת, לפי חוק זה, אף ללא הוכחת נזק. התובע, אשר הינו צלם חובב, זכה בפיצוי כספי על אף שלא נפגעה זכותו הכלכלית. זאת בשל הפגיעה בזכותו המוסרית באי-אזכור נ'שמו לצד יצירתו.

תיק מס' 71036

ניתן בתאריך כ"ח אלול תשע"א, 27 בספטמבר 2011
פורסם באתר 'ארץ חמדה-גזית':

<https://eretzhemdah.org/Data/UploadedFiles/SitePages/706-sFileRedir.pdf>

הטפח והחידוש שבבור, חל הכלל לפיו המוציא מחברו עליו הראיה. כיוון שהתובע הוא המוציא, עליו מוטלת חובת הבאת הראיה (ומאחר שמדובר בספק בדין, אין ראייה שהוא יכול להביא). עם זה אם הנתבע עודנו משתמש באופן מסוים בהמצאת התובע, התובע עדיין נחשב כבעל הפטנט, וממילא על הנתבע מוטלת החובה לשלם לו כפי שסוכם ביניהם.

סיכום:

המחפש דבר שלא היה בעולם הופך לבעליו, וכך הדבר גם בנוגע להמצאה. כאשר אדם השתמש בהמצאת חברו ולאחר מכן הפסיק לעשות כן, יש ספק בדין אם הממציא עודנו נחשב כבעל השימוש שנעשה על-ידי חברו, ומשום הספק לא מוציאים ממון. במקרה דנן על התובע מוטל להוכיח בפני בית הדין כי הנתבע עדיין משתמש בהמצאתו.

פורסם בקובץ דיני ממונות ובירורי יהדות ג, עמ' גג-נד

זכויות הפצה

12. תקציר של ספר

בית דין ארץ חמדה-גזית, ירושלים

הרב יוסף כרמל, אב"ד

הרב שמעון גרבוז, דיין

הרב עדו רכניץ, דיין

 העובדות:

התובעת הינה חנות ספרים. הנתבע 2 תרגם לאנגלית ספר קודש ידוע, והספר יצא לאור בהוצאת הנתבעת, שהינה חברת הוצאה לאור. בהסכם שבין התובעת לנתבעת נקבע שהתובעת תִּקְנֶה את כל הספרים שהודפסו ואת הבלעדיות למכירתם לחנויות וליחידים למשך שנתיים או עד למכירת כל הספרים (המוקדם מביניהם). כמו כן נקבע שהנתבעת תִּמְנַע מלהדפיס ספרים נוספים במהלך תקופת הבלעדיות. נקבע כי נתבע 2 יקבל חלק מהספרים לצורך מכירתם בישיבות, וכי יוכל לקנות ספרים נוספים מהתובעת לצורך זה. התובעת טוענת כי הנתבעים הפרו את ההסכם. זאת משום שהנתבע 2 העלה את הספר לאתר שלו באינטרנט חמישה חודשים לאחר ההסכם, וכן מכר את הספרים לחנויות בארצות הברית ולא רק לבני ישיבות, בניגוד למה שסוכם. נוסף על כך הנתבעת הוציאה לאור תקציר של הספר בעריכת הנתבע 2, ומכרה 1000 יחידות של התקציר במחיר סמלי, דבר אשר פגע קשות

במכירות הספר המקורי. הנתבעים טוענים כי הם לא הפרו את ההסכם, שכן לא סוכם על איסור פרסום הספר באינטרנט, ועל כל פנים הם העלו רק פרקים נבחרים ממנו. לטענתם, הדפסת התקציר גם היא אינה מהווה הפרה של ההסכם כיוון שלנתבע 2 נשמרה הזכות למכור את המהדורה המלאה, ולכן גם תקציר שלה. מה עוד שאִלָּה שרכשו את התקצירים ממילא לא היו קונים את הגרסה המלאה. הנתבע 2 הבהיר עוד כי לא הוא מכר את הספרים לחנויות בארצות הברית, אלא אדם אחר שקיבל אותם מהנתבעת.

נפסק:

מעמדו של הסכם הבלעדיות - בית הדין מסווג את הסכמי הבלעדיות כ'התחייבות שלילית' המכונה בהלכה 'קניין דברים' שלכאורה אין לו תוקף הלכתי, אך למעשה פוסקי ההלכה קבעו כי יש תוקף להסכם כזה מכוח המנהג (פס"ד ארץ חמדה-גזית 74070 מתאריך כ"ח תמוז תשע"ה, ס' ז).

פרסום באינטרנט - לא הייתה הסכמה בכתב בין הצדדים בנוגע לפרסום באינטרנט, ומה שפורסם היה פרקים נבחרים בלבד. העלאת פרקים מהספר לאינטרנט אינה נופלת בגדר הדפסה האסורה על פי ההסכם, ולפיכך אין בכך הפרה שלו.

הדפסת התקציר - המחלוקת בין הצדדים הינה פרשנית. בהסכם נכתב "לא ידפיס את הספרים הנ"ל". השאלה היא אם התקציר שנערך הוא בגדר "הספרים הנ"ל" או לא. לדעת בית הדין פרשנותו הסְבִירָה של ההסכם מובילה לעמדה שהתקציר הינו אכן בגדר הספרים האסורים למכירה. במשנה בבא בתרא סד, א קובעים חכמים ביחס לקניית בית כי יש לפרש את החוזה בצורה מצמצמת, וכל מה שלא כלול בהכרח בעסקה איננו חלק ממנה. רבי עקיבא מפרש בצורה רחבה יותר את ההסכם, ומקום שניתן להבין מלשון ההסכם שהכוונה הייתה להקנות דברים נוספים (כמו בור שבבית וכד'), הרי שהם כלולים בעסקה. הרשב"ם (שם, ד"ה 'בזמן שאמר') ביאר כי המחלוקת בין רבי עקיבא לחכמים משקפת מחלוקת עקרונית: האם "מדקדקין לשון השטר" כדעת רבי עקיבא, או שמניחים כי יש דברים שנכתבו רק "לרווחא דמילתא" (=רווחת העניין). להלכה פסק הריב"ש (שו"ת ריב"ש, תפ) כמו רבי עקיבא וכך נפסק בשו"ע (ח"מ ס' סא, ס' טו).

במקרה דנן כתוב בהסכם שהבלעדיות על המכירה תהא של התובעת, וכן כתוב כי הנתבעת לא תדפיס את הספרים. לפי הפרשנות של הנתבע הכוונה איננה לאסור הדפסה אלא הפצה. אך אם כך די היה בחלק הראשון של ההסכם. על כן יש לדקדק בלשון ההסכם ולפרש את החלק השני כפשוטו, באופן שהוא בא להוסיף על החלק הראשון ולאסור כל הדפסה באשר היא. כמו כן אין לקבל את טענת הנתבע כי האיסור הוא על הגרסה המלאה ולא על התקציר, שכן

סיכום:

יש לתת להסכם פרשנות רחבה, לפיה גם התקציר נחשב כהדפסת הספר והפצתו. זאת על סמך כוונת הצדדים, וכן לאור היקש לדיני זכויות יוצרים המְגִינִים הן על היצירה הן על חלקים ממנה. כמו כן הנתבעת הפרה את ההסכם בכך שמסרה ספרים לנתבע 2 שהעבירם לחנויות בארצות הברית. לאור הפרת ההסכם על הנתבעת לפצות את התובעת בגין אובדן הרווח ונזקים נוספים שנגרמו לתובעת.

תיק מספר 75029
ניתן בתאריך ג' אלול תשע"ז, 6 בספטמבר 2016
טרם פורסם

פרשנות זו עשויה לעקר את הסעיף מתוכנו (למשל אם תאושר הדפסת כל הספר מלבד מילה אחת).

פרשנות בהתאם לכוונת הצדדים - רבנו ירוחם, שנפסק כמותו בשולחן ערוך (ח"מ סי' סא, ס' טז), אומר כי בהתנאה בין שני חברים הולכים אחר הכוונה ולא אחר הלשון. כך גם נכתב בנושאי הכלים, שהפנו לשולחן ערוך (יו"ד סי' ריח, ס' א), כי בנדירים הולכים אחר העניין ולא אחר הדיבור. הרמ"א שם כתב כי כאשר מדובר על נְדָר שאדם נְדָר במסגרת סיכום עם חברו הולכים אחר הכוונה רק כאשר יש "אומדנה דמוכח". ביאר הט"ז ס"ק ב שבהליך חד-צדדי כמו נדר, יוזם ההליך יכול לומר למה הייתה כוונתו ולפרש את דבריו באופן הטוב ביותר עבורו, זאת לעומת הליך שבו מעורבים שני צדדים שִׁינְהוּ מחלוקת ביניהם בנוגע לכוונת ההסכם, ולכן צריך שיהיה על מה לבסס את הפרשנות. במקרה דנן אין לפרש את ההסכם בניגוד לניסוח, כי כאמור קבלת פרשנות הנתבעת להסכם מעקרת אותו מתוכנו, ולכן ישנה "אומדנה דמוכח" שפרשנות התובעת היא הנכונה.

זכויות יוצרים - נוסף על האמור, לפי דיני זכויות יוצרים גם העתקה של חלק מיצירה מהווה פגיעה בבעל הזכויות. יש לערוך היקש מדינים אלה לענייננו ולקבוע כי גם הדפסה והפצה של התקציר מהוות הפרה של ההסכם לא להפיץ את הספר. זאת במיוחד מאחר שהנתבעים כינו את התקציר - 'העיקרי', ומכאן שהם כללו בו את עיקרי הספר.

הפיצוי המגיע לתובעת - בהסכם לא נקבע פיצוי במקרה של הפרת ההסכם על-ידי אחד הצדדים. לכן לכאורה הסעד היחיד עבור התובעת הוא ביטול העסקה כולה (שו"ע ח"מ סי' רז, ס' א), כלומר החזרת כל הספרים וקבלת כל התמורה ששולמה עד כה, ולגבי הספרים שכבר נמכרו על התובעת לתת לנתבע 2 את התמורה שקיבלה מהרוכשים עבורם, והנתבע 2 ייתן לה את שכר עבודתה על מכירת הספרים. התובעת אינה מעוניינת בביטול ההסכם שכן היא רוצה להמשיך למכור את הספרים, אך דורשת פיצוי על מניעת הרווח שנגרם לה בשל הפצת התקציר. ניתן לדמות זאת לאדם שקיבל שדה באריסות (עיבוד השדה וקבלת הפירות בתנאי שייתן חלק מהיבול לבעלים), אולם בסופו של דבר לא עיבד את השדה, זכאים הבעלים לפי המנהג לקבל את שווי חלקם המשווער ביבול (שו"ע ח"מ שכת, ב). לאור זאת פסק בית הדין תשלום כולל של 4,000 ש"ח כפיצוי עבור כלל הנזקים הישירים והעקיפים שנגרמו לתובעת עקב הפרת החוזה (בית הדין ערך חישוב שיאפשר לתובעת להפחית במעט את עלות הספרים כדי להצליח למכור אותם בהמשך).

באשר לדרישת התובעת לרכוש את התקציר, בית הדין דחה את הבקשה משום שלא דובר על כך כלל בהסכם. מאחר שחלפה תקופת ההגבלה הנתבעת רשאית להדפיס תקצירים נוספים כרצונה.

הפקולטה למשפטים
הקליניקה לסיוע אזרחי על פי המשפט העברי